

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2006/2007

Barbora Čepilová

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

Obor: Mezinárodní obchod

Hospodářská politika Japonska, kríza v 90. letech a současné výhledy

Bakalářská práce

Vypracovala: Barbora Čepilová

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Pavel Neumann, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Hospodářská politika Japonska, kríza v 90. letech a současné výhledy“ vypracovala samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne

.....

Podpis

Obsah

1	Úvod.....	5
2	Historický vývoj.....	7
2.1	Historické korene	7
2.1.1	Vznik šógunátu	7
2.1.2	Obdobie Edo	8
2.2	Moderná etapa vývoja.....	8
2.2.1	Reformy Meiji.....	9
2.2.2	Zaibatsu.....	9
2.2.3	Vojenská expanzia Japonska.....	10
2.3	Prvá svetová vojna	10
2.4	Medzivojnové obdobie.....	11
2.5	Druhá svetová vojna	11
2.6	Povojnový vývoj	12
2.6.1	Kórejská vojna	13
2.6.2	Japonský ekonomický zázrak	13
2.6.3	Štrukturálne krízy v 70. rokoch	14
3	Kríza v 90. rokoch.....	15
3.1	Vývoj v Japonsku.....	15
3.2	Jednotlivé recesné fázy a ich príčiny	16
3.2.1	Prvá polovica 90. rokov	16
3.2.2	Druhá polovica 90. rokov	19
3.2.3	Prelom tisícročí	20
4	Hospodárska politika v posledných rokoch	22
4.1	Koizumiho vláda.....	23
4.1.1	Politické dianie v skratke	23
4.2	Fiškálna politika.....	24
4.2.1	Štrukturálne reformy	25
4.2.2	Štrukturálna reforma japonskej ekonomiky – Základné postupy makroekonomického riadenia krajiny.....	26
4.2.3	Núdzové protideflačné opatrenia - ECD.....	27
4.2.4	Základné postupy II.	30
4.2.5	Penzijná reforma	31
4.2.6	Vývoj v poslednom období.....	31
4.3	Monetárna politika	33
4.3.1	Kvantitatívne monetárne uvoľnenie.....	33
4.4	Hodnotenie reforiem	35
5	Záver	38
6	Zdroje.....	41
7	Prílohy.....	44

1 Úvod

Ako tému svojej bakalárskej práce som si vybrala Japonsko a bližší pohľad na jeho vývoj z hľadiska hospodárskej politiky. Japonsko je krajina, ktorá sa svojou kultúrou a vývojom vymyká svetovému štandardu. Jeho poloha na izolovaných ostrovoch je do veľkej miery príčinou tejto špecifickosti. Spôsob, akým sa Japonsko v týchto podmienkach vyvíjalo a začleňovalo do svetového hospodárstva z neho robí veľmi prítiažlivú a zaujímavú krajinu.

Cieľom mojej práce je podať ucelený prehľad a čiastočnú analýzu vývoja Japonska, jeho hospodárstva a hospodárskej politiky od ich vzniku až po súčasnosť. Najväčšiu pozornosť venujem jednak vývoju v deväťdesiatych rokoch, kedy Japonsko čelilo najväčším problémom od druhej svetovej vojny, a ďalej hospodárskej politike v súčasnosti a jej snahám tieto problémy riešiť.

Svoju prácu som rozdelila do troch základných častí, ďalej členených do podkapitol, s cieľom vytvoriť jasnú a hlavne prehľadnú štruktúru. Prvá kapitola sa venuje vývoju japonskej spoločnosti od jej vzniku až po 90. roky dvadsiateho storočia. Táto časť je zameraná na chronologický popis jednotlivých etáp vývoja japonskej ekonomiky a spoločnosti. Načrtnutie historických koreňov považujem za veľmi podstatné pri pochopení jedinečných rysov Japonska.

V druhej časti sa venujem hospodárskej kríze v 90. rokoch. Toto obdobie je kritickým zlomom vo vývoji japonskej ekonomiky. Krajina sa prepadá po dlhoročnom pomerne stabilnom raste do recesnej fázy a stagnácie. Kapitola je rozdelená do dvoch väčších celkov. Prvý sa venuje krátkemu zhrnutiu vývoja vo svete a ďalej podrobnejšej charakteristike tejto dekády. Druhá časť je zameraná na popis a analýzu jednotlivých etáp v rámci tejto dekády, kedy sa japonské hospodárstvo postupne dostalo do niekoľkých recesií prerušovaných len krátkymi a slabými konjunktúrami. Dôraz tejto časti je kladený najmä na príčiny vzniku týchto problémov a náčrt ich dôsledkov. Táto podkapitola je rozčlenená na tri časti podľa časovej následnosti – prvá polovica 90. rokov, druhá polovica 90. rokov a prelom tisícročia.

Tretia časť poskytuje detailnejší pohľad na hospodársku politiku súčasnosti. Je rozdelená do troch podkapitol. Prvá a druhá podkapitola sú značne normatívne; venujú sa jednotlivým krokom vlády, monetárnej politike a najmä tomu ako mala hospodárska politika ovplyvniť obnovu stabilného rastu. Cieľom tretej podkapitoly je zhodnotenie efektivity a úspešnosti fiškálnej a monetárnej politiky posledných rokov.

2 Historický vývoj

Japonská spoločnosť a kultúra sa vyvíjala zásadne odlišne od ostatných krajín sveta. Umiestnenie na ostrovoch do značnej miery izolovalo krajinu od ostatných častí sveta, sociálne usporiadanie oddelenosť len podporilo. Spoločnosť a ekonomický systém týmto získali značnú špecifickosť, ktorá je viditeľná dodnes, nielen v oblasti kultúry a medziľudských vzťahov, ale aj v politickom živote a hospodárskej politike krajiny.

2.1 Historické korene

Prvé zmienky o kultúrnom osídlení územia dnešného Japonska siahajú do 8.-11. tisícročia pred naším letopočtom.¹ Štátny útvar tu vzniká až okolo roku nula a približne o 600 rokov neskôr sa sformovalo prvé jednotné cisárstvo na čele s nebeským cisárom. Do tohto obdobia spadá nástup budhizmu a čínskeho písma, ako aj prvé snahy o centralizáciu, ktorá sa týkala najmä poľnohospodárstva. Pôda patrila štátu, ktorý ju prenajímal a vyberal dane. Celkovo môžeme toto obdobie považovať za základ súčasnej japonskej kultúry.²

2.1.1 Vznik šógunátu

Ako protiváha cisárskej moci postupne vzniká ekonomicky a vojensky silná šľachta. Najsilnejší z nich dostáva titul šógun a je to vlastne neformálny vládca krajiny, často dokonca mocnejší ako sám cisár. Šógun sídlil vo svojom „novom hlavnom meste“ Kamakura. Vymenovával si vlastných provinčných guvernérovo a správcov majetku, ktorý k nemu boli vo vazalskom vzťahu, čím sa položil základ feudálneho systému v Japonsku. Takéto dvojvládie pôsobilo do značnej miery destabilizačne. Ani cisár ani šógun po čase neboli schopní udržať moc vo svojich rukách. Po sérii vojenských konfliktov počas 15. storočia, sa cisárstvo rozpadlo na viacero menších častí.

¹ Obyvateľstvo, osídlenie, Animecrew [online]. cit. 16.03.2007, dostupné na WWW: <http://www.animecrew.org/japan2.php?id=54>

² Stručná história Japonska, Matej Schwarz, nissubashi.org [online]. cit. 16.03.2007, dostupné na WWW: http://www.nissubashi.org/640x480/slo/history/files/brief_history.html

2.1.2 Obdobie Edo

Až okolo roku 1600 sa podarilo územie Japonska opäť zjednotiť. Toto obdobie je v dejinách známe pod názvom Edo podľa nového hlavného mesta a sídla vlády (dnešné Tokio). Všetky spektrá života riadila a kontrolovala šľachta. Vládnuce vrstvy tvrdo presadzovali politiku národnej izolácie, ktorá siahala nielen do obchodnej sféry, ale obmedzená bola aj mobilita osôb do zahraničia a dokonca aj vydávanie zahraničných kníh. Jedinú výnimku tvorili obmedzené obchodné vzťahy s Čínou a holandskou východoindickou spoločnosťou prostredníctvom prístavu Nagasaki. Ďalším charakteristickým prvkom bolo striktné rozdelenie spoločnosti do štyroch skupín, kde každá z nich sa riadila veľmi prísnyimi pravidlami a jej členovia nemali možnosť meniť svoje postavenie. Na jednej strane, obdobie Edo bolo obdobím relatívneho mieru a rastu vnútroštátneho obchodu a poľnohospodárskej výroby. Avšak na strane druhej, silný feudalizmus spojený s takmer absolútnou izoláciou od ostatného sveta pôsobil veľmi negatívne na rozvoj tržného mechanizmu. Postupne sa zhoršujúca finančná situácia štátu spojená so sociálnymi nepokojmi, zapríčinenými medzi iným aj hladomorom, zvyšujúcimi sa daňami, si vynútila určité zmeny v hospodárskej politike Japonska. Narastajúca moc obchodníkov a značná závislosť mnohých samurajov na ich finančných prostriedkoch spôsobila pád neokonfuciánskeho sociálneho usporiadania v krajine.³

2.2 Moderná etapa vývoja

K silným vnútorným tlakom sa pridali aj rastúce snahy zahraničia o otvorenie japonského trhu. Ako prví sa o kontakt pokúsili neúspešne Rusi, ktorí boli nasledovaní ostatnými krajinami. Vonkajší tlak sa vyhrotil roku 1853 príchodom americkej flotily do Tokijského zálivu, ktorá pod velením admirála Perryho násilím donútila Japonsko podpísať dohody o otvorení japonských prístavov zahraničným lodiam a zaviazaním sa udržiavať priateľské vzťahy s USA.⁴ Avšak otvorenie sa do tej doby izolovaného Japonska zahraničnej konkurencii a zapojenie sa do svetového zahraničného obchodu malo veľmi negatívne následky pre nevyspelý japonský priemysel.

³ Japanese history: Edo period, japan-guide [online]. cit. 16.03.2007, dostupné na WWW: <http://www.japan-guide.com/e/e2128.html>

⁴ Empire of Japan Treaty, [online]. cit. 16.03.2007, dostupné na WWW: <http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob25.html>

2.2.1 Reformy Meiji

V roku 1867 odstúpil pod nátlakom posledný šógun a moci sa opäť ujal cisár. Japonsko sa postupne menilo na modernú priemyselnú spoločnosť. Tieto zmeny umožnil cisár Mucuhito, známy pod menom Meiji. Uskutočnil reformy, ktoré naštartovali Japonsko k počiatkom industrializácie a týkali sa mnohých sfér života. Zrušilo sa striktné sociálne rozdelenie a bol umožnený pohyb pracovných síl, školská reforma umožnila vzdelávanie širším vrstvám a hlavne výmenu poznatkov so zahraničím, ktorá bola do tej doby nemožná. Ďalšou podstatnou reformou sa stala pozemková reforma zo začiatku sedemdesiatych rokov 19. storočia. Všetka pôda patrila pod „kontrolu impéria“ a ďalej bola dávaná do prenájmu. V roku 1889 bola uzákonnená ústava vychádzajúca z nemeckej ústavy, ktorá platila až do konca druhej svetovej vojny. Najvyššiu moc v krajine mal vo svojich rukách cisár, ale existoval aj parlament. Týmto krokom sa Japonsko ako prvý štát v Ázii zmenilo z absolútnej na konštitučnú monarchiu. Ďalšie zmeny, ktoré prinieslo toto obdobie bola reštrukturalizácia armády. Vytvorili modernú armádu založenú na povinnej vojenskej službe.⁵ V snahe upevniť si svoju reálnu moc, bola vybudovaná dobrá infraštruktúra, ktorá nemalou mierou prispela k ekonomickému rozvoju krajiny. V roku 1872 zahájili prevádzku na železničnej trati z Tokia do Jokohamy.

2.2.2 Zaibatsu

Typickým rysom obdobia Meiji sa stali obchodno-priemyselno-finančné spoločnosti nazývané zaibatsu - monopoly, ktoré stáli za celým priemyselným vývojom. Svoje služby poskytovali štátu často bez poplatkov, za čo však užívali štátom garantované privilegované pozície na ekonomickom trhu. Zvýhodnené boli napríklad priaznivou daňovou politikou, alebo im vláda často poskytovala bezúrokové pôžičky za ich služby. Pod záštitou jednotlivých zaibatsu vznikli mnohé japonské banky (napr. Mitsui Bank, ktorá sa stala hlavnou finančnou inštitúciou na nasledujúce roky, založená roku 1876)⁶

⁵ Stručná história Japonska, Matej Schwarz, nissubashi.org [online]. cit. 17.03.2007, dostupné na WWW: http://www.nissubashi.org/640x480/slo/history/files/brief_history.html

⁶ The zaibatsu of Japan, Mitsui, San Jose State University [online]. cit. 18.03.2007, dostupné na WWW: <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/zaibatsu.htm>

2.2.3 Vojenská expanzia Japonska

Napriek všetkým snahám sa Japonsko potýkalo s mnohými problémami, ktoré bránili ekonomickému rozvoju. Silná centralizácia s feudálnymi prežitkami, úzky vnútorný trh, ktorý znamenal slabú dopytovú základňu a nízka surovinová vybavenosť spôsobovali Japonsku značné potiaže. Ani zapojenie sa do medzinárodného obchodu neprinieslo riešenie týchto problémov. Za prvé to bolo z dôvodu stále pretrvávajúcej relatívnej izolovanosti krajiny a za ďalšie, zapojenie sa do medzinárodnej deľby práce v tomto období nebolo ideálne.

Tieto problémy sa Japonci pokúsili vyriešiť vojensko - politickou expanziou na čínske a ruské územie. Po úspešnej vojne s Čínou roku 1894 sa Japonsko zmocnilo Tajvanu. Na prelome storočia vypukla rusko-japonská vojna, ktorá bola v mnohých smeroch výnimočná. Bol to jeden z prvých ozbrojených konfliktov, kde bola použitá ťažká technika a zákopové boje v štýle prvej a druhej svetovej vojny.⁷ Základným problémom a dôvodom tohto konfliktu bola nespokojnosť oboch zúčastnených štátov s rozdelením sveta a ich snaha o získanie ďalších možných strategických území. Išlo najmä o Mandžusko a Kóreu. Vojna skončila podpísaním mieru v roku 1905 na americkej pôde. Rusko muselo prenechať Japonsku Sachalin a Port Arthur a obe strany sa museli stiahnuť z Mandžuska.

Vďaka pokračujúcej vojenskej expanzii došlo v roku 1910 k anexii Korei a neskôr obsadeniu časti Mandžuska. Týmito krokmi sa Japonsko zaradilo medzi svetové imperiálne veľmoci.

2.3 Prvá svetová vojna

Do prvej svetovej vojny vstupuje Japonsko na strane krajín Dohody 23. augusta 1914 vyhlásením vojny Nemecku. Priamo do bojov sa však veľmi nezapája, operuje len vo svojom regióne a orientuje sa na boj proti nemeckým posádkam na kolonializovanom území v Tichomorí. Po vojne, na konferencii víťazných mocností vo Versailles, mu boli

⁷ Rusko-japonská vojna, encyklopédia denniku SME, [online]. cit. 18.03.2007, dostupné na WWW: <http://encyk.sme.sk/clanok.asp?cl=1256831>

pridelené práve tieto územia. Počas vojny prechádza japonská ekonomika veľkým rastom a krajina si upevňuje svoju pozíciu v tichomorskom regióne.

2.4 Medzivojnové obdobie

Po vojne intenzívny ekonomický rast pokračoval. K rastúcej hospodárskej sile krajiny prispel najmä rozvoj priemyslu, do veľkej miery podporovaný bankami so štátnou účasťou. K podstatným faktorom patrí aj značné zvýšenie počtu obyvateľov: od reforiem Meiji do 30. rokov vzrástol počet obyvateľov z 30 na 65 miliónov, a s tým nutne spojená vyššia produktivita poľnohospodárstva.⁸ Mechanizáciou sa uvoľnili pracovné sily, ktoré boli potrebné pre rozvíjajúci sa priemysel.

Politickú kontrolu nad krajinou získala ultranacionalistická koalícia, ktorá neustále podporovala budovanie ťažkého priemyslu a pokračovala v agresívnej expanzívnej politike voči susedným štátom. Ekonomika sa silno militarizovala a od polovice tridsiatych rokov zaviedla vláda v spojení so zaibatsu tzv. vojnovú ekonomiku, charakterizovanú silnou centralizáciou a štátnou kontrolou a prípravou na vojnu.

2.5 Druhá svetová vojna

Ešte pred vypuknutím vojny, v roku 1936, podpísalo Japonsko s Nemeckom pakt proti medzinárodnému komunizmu, ktorý však bol namierený hlavne proti Sovietskému zväzu.⁹ V roku 1941 sa oficiálne pridalo na stranu Nemecka a útokom na Pearl Harbour otvorene vystúpilo proti USA. Na počiatku slávil značné úspechy a postupne obsadilo celú juhovýchodnú Áziu. Tieto územia boli bohaté na nerastné suroviny (kaučuk, cín, zinok), čo malo priaznivý dopad na rozvoj domáceho priemyslu. Avšak už okolo roku 1944 došlo k obratu a japonské vojenské sily začali byť vytlačované z dobytých území. Bezpodmienečnú kapituláciu si vynútili americké atómové útoky na mestá Hirošima a Nagasaki. Vojnovou porážkou vážne utrpelo japonské hospodárstvo, krajina stratila okupované územia a dostala sa na pomerne dlhý čas pod nadvládu USA.

⁸ Cihelková, Holub, Jakš: USA-Japonsko-SRN. VŠE Praha 1994, str. 61

⁹ Anti-Comintern Pact, Encyclopaedia Britannica, [online]. cit. 19.03.2007, dostupné na WWW: <http://www.britannica.com/eb/article-9007801/Anti-Comintern-Pact>

2.6 Povojnový vývoj

Japonské hospodárstvo sa bezprostredne po vojne ocitlo vo veľmi nepriaznivej situácii. Zastavenie ťažkého zbrojárskeho priemyslu zapríčinilo celkový pokles priemyselnej výroby o 20-30%, HDP klesol na úroveň roku 1917, zvýšila sa nezamestnanosť a inflácia a zahraničný obchod sa tesne po vojne blížil k nule.

Základnou zásadou obnovy Japonska sa stala, tak isto ako aj v Nemecku, myšlienka, že rozvoj má byť usmernený tak, aby ani do budúcnosti nemohlo predstavovať žiadnu hrozbu pre ostatné krajiny. Toto malo byť dosiahnuté takzvanými „štyri D“: demokratizácia (zavedenie všeobecného volebného práva, sloboda prejavu a slova atd.), demilitarizácia (zrušenie zákonov militarizačného rázu, záväzkov o nezbrojení atd.), demonopolizácia (zákaz činnosti zaibatsu) a dekartelizácia. Na dodržiavanie týchto zásad a celkový vývoj dohliadala Kontrolná Rada zložená zo zástupcov víťazných krajín na čele s americkým generálom MacArthurom.

Prvé voľby sa uskutočnili v apríli 1946, bol zvolený dvojkomorový parlament, ktorý 3. novembra schválil novú Ústavu. Japonsko bolo oficiálne vyhlásené za konštitučnú monarchiu, kde cisár už nemá hlavnú a neobmedzenú moc a jeho postavenie je do veľkej miery formálna záležitosť.

Napriek vysokým pôžičkam od USA a snahám o obnovenie ekonomiky a stabilizáciu finančnej sféry sa v počiatočných rokoch efekty nedostavovali.

Dôležitým dokumentom tohto obdobia je Dodgeov plán, ktorý bol zavedený 7. marca 1949. predstavoval politiku úsporných opatrení a transformáciu na tržnú ekonomiku. Hlavnými bodmi bol vyrovnaný rozpočet, aby sa zmiernila inflácia, efektívnejší výber daní, zmenšenie miery štátnych zásahov do ekonomiky a v neposlednom rade ukotvenie jenu na 360 JPY za jeden dolár, čím sa dosiahlo zníženie exportných cien.¹⁰

¹⁰ Dodge line, Wikipedia, [online]. cit. 21.03.2007, dostupné na WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Dodge_Line

2.6.1 Kórejská vojna

V júni 1950 vypukla vojna v Kórei. Táto udalosť má na rozvoj Japonska zásadný vplyv. USA v tomto čase potrebujú silného spojenca v danom regióne a keďže v Číne sa k moci dostali komunisti a Južná Kórea je slabým spojencom, muselo túto pozíciu zákonite obsadiť Japonsko. S vypuknutím tohto konfliktu sa Japonsko stalo hlavnou základňou OSN a tzv. nepotopiteľnou lietadlovou loďou.¹¹ Silný dopyt produktoch bežnej spotreby pomohli Japonsku naštartovať ekonomický rast nebývalých rozmerov.

2.6.2 Japonský ekonomický zázrak

Koniec okupácie víťaznými mocnosťami sa podarilo dosiahnuť v roku 1951 podpísaním Mierovej dohody (sanfranciská zmluva). Skutočnú samostatnú hospodársku politiku začalo Japonsko presadzovať až počas roku 1954. Jej charakteristickými črtami sú najmä orientácia na ponuku (na rozdiel od USA), markantné štátne zásahy do tržného mechanizmu a jednoznačné zameranie sa na zahraničný obchod z dôvodu úzkeho domáceho trhu a nedostatočnej surovinovej základne. Exportná expanzia tohto obdobia zaznamenala rekordné čísla. Podiel na svetovom exporte sa medzi 1950 a 1970 zvýšil o 4,7%.¹²

Výhodou Japonska sa stáva minimalizácia výdajov na vlastné zbrojenie, ktoré tvorili maximálne 1% HDP. Tým sa uvoľnili prostriedky pre rozvoj civilného hospodárstva. Dôležitý je priemysel, konkrétne odvetvia s vysokou pridanou hodnotou. Presadzoval sa najmä ťažký priemysel s dôrazom na zvyšovanie konkurencieschopnosti a modernizáciu.

Ako som už spomenula, krajina sa orientovala na zavádzanie nových technológií do výroby. Dôležitú úlohu zohrala miera investícií, ktorú umožnila - pre Japonsko typická - vysoká miera úspor. Japonská vláda podporuje nákup nových technológií, know-how a licencií. Mezi iným sa uplatňuje takzvaný „spätný inžiniering“. Veľké finančné prostriedky putujú aj do vlastnej vedy a výzkumu.

¹¹ Japonská cesta 1945-1970, [online]. cit. 21.03.2007, dostupné na WWW: http://studena.valka.cz/japonska_cesta1.htm

¹² Cíhelková, Holub, Jakš: USA-Japonsko-SRN. VŠE Praha 1994, str. 62

Ďalšou zvláštnosťou japonskej štruktúry ekonomiky je určitý dualizmus a s tým spojená špecifická deľba práce. Moderný sektor vystupuje spoločne s tradičným, ktorý sa pretvára len postupne; niesú tu prudké a násilné štrukturálne zmeny.

Počas tejto etapy vývoja sa z Japonska stala nielen regionálna mocnosť, ale aj jedno z popredných centier svetovej ekonomiky.

2.6.3 Štrukturálne krízy v 70. rokoch

Vývoj v 70. a 80. rokoch sa niesol v znamení celosvetových štrukturálnych kríz. Japonsko nimi bolo síce tiež zasiahnuté, ale v podstatne menšej miere ako USA alebo Európa. Významnú úlohu zohrala orientácia na vedecko-technický rozvoj, čím boli umožnené značné úspory energií a pohonných látok, priemysel sa pretransformoval na ľahkú technologicky náročnú výrobu. Celkovo v tomto období silnie pozícia Japonska vo svete.

V 80. rokoch narastá význam služieb, ktoré sa na nasledujúce obdobie stávajú hnacím motorom ekonomiky.¹³ V druhej polovici 80. rokov prichádza obdobie, kedy sa dovedajší spôsob hospodárstva ukázal ako neudržateľný. Na jednej strane sú to veľké prebytky obchodnej bilancie, tradične vysoká miera úspor a tým pádom neustále sa zhodnocujúci JPY, na strane druhej nízka životná úroveň obyvateľstva, nízka domáca spotreba a pomerne nevyhovujúce pracovné podmienky. Silné vonkajšie tlaky spôsobili, že Japonsko je nútené upustiť od protekcionistickej politiky a najmä na nátlak USA musí zrušiť dovozné celné bariéry. Nutnosť zmeny hospodárskej politiky z exportne a investične orientovanej na politiku zameranú na domáci trh a harmonizáciu zahraničných vzťahov znamená zásadnú zmenu v hospodárskej politike štátu.

¹³ Světová ekonomika, [online]. cit. 21.03.2007, dostupné na WWW: http://www.fseujep.iglu.cz/5-semestr/Svetova_ekonomika/SVETOVA_EKONOMIKA.doc

3 Kríza v 90. rokoch

Nástup do poslednej dekády 20. storočia bol silne poznamenaný celosvetovou recesiou. Síce nebola veľmi hlboká, ale vyznačovala sa svojou dĺžkou a hlavne časovou a priestorovou asymetrickosťou. Prvotná bola recesia v USA v rokoch 1990 – 1991. Odtiaľ sa kríza rozšírila ďalej do ostatných krajín sveta. Jej príčiny treba hľadať vo vývoji počas predchádzajúcich dekád. Vyčerpanie investičnej dynamiky, oslabená spotreba a dopyt v zahraničí, v dôsledku poklesu ekonomického rastu a pomerne vysoké zdĺženie by sa mohli počítať medzi všeobecné príčiny jej vzniku.

3.1 Vývoj v Japonsku

Pre Japonsko predstavujú 90. roky najhoršie obdobie od druhej svetovej vojny. Krajinu postupne zasiahli tri recesné fázy za približne desať rokov, ktoré boli prerušované len krátkymi a nie moc silnými konjunktúrami. V pravom slova zmysle sa síce nedá hovoriť o troch recesiách, lebo medziročný rast HDP bol negatívny len raz (počas roku 1998), ale dynamika ekonomiky priemerne dosahovala hodnoty okolo 1–1,5%.

Veľmi podstatnou mierou sa na vzniku recesie podpísal ekonomicko – politický vývoj v 80. rokoch, ktorý znamenal pre Japonsko prelomové obdobie. Ďalším problémom pre krajinu predstavoval svetový a regionálny vývoj, t.j. na začiatku 90. rokov svetová recesia a potom v druhej polovici dekády ázijská finančná kríza.

Nezanedbateľnú úlohu hrá aj fakt, že Japonsko nezažilo od druhej svetovej vojny žiadnu hlbšiu recesiou (okrem rýchlo prekonanej krízy v roku 1974). Dlhou povojnovou konjunktúrou sa ukončil tzv. „catch-up“ proces (ekonomické a technologické dobiehanie USA), čím boli vyčerpané povojnové stimuly. K tomu sa pridala zvýšená konkurencia zo strany ostatných rozvíjajúcich sa ázijských krajín. Pod tlakom týchto zmien je krajina

nútená zmeniť hospodársku štruktúru a prispôbiť sa globalizačným procesom nielen vo svojom regióne, ale na celom svete.¹⁴

3.2 Jednotlivé recesné fázy a ich príčiny

3.2.1 Prvá polovica 90. rokov

Prvá krízová vlna zasiahla Japonsko hneď na začiatku 90. rokov, v rokoch 1991 – 1993. Podľa celkových ročných temp rastu, sa ekonomika ocitá v hlbokej stagnácii, pričom k absolútnemu ročnému poklesu HDP nedochádza. Avšak pri medzikvartálnom zrovnaní je zrejme, že pokles začatý v roku 1991 prerástol v druhom štvrtroku 1992 do absolútného úbytku.¹⁵

3.2.1.1 Realitná bublina

Jednou z hlavných príčin bol vývoj v druhej polovici 80. rokov, keď krajina prechádzala transformáciou z exportne determinovanej hospodárskej politiky na politiku s dôrazom na domáci trh. Hospodárska politika vyvíjala snahy na stimuláciu domácej spotreby. Medzi ne patrilo silný kurz JPY a nízko stanovená úroková miera, ktoré boli doprevádzané liberálnou menovou politikou zo strany centrálnej banky.

Nezanedbateľnú úlohu zohral aj neefektívny daňový systém, ktorý nepriamo podporoval špekulatívne investície do nehnuteľností.¹⁶

Ďalším významným faktorom sa stal finančný sektor. Vďaka nárastu cien nehnuteľností, poskytovali finančné inštitúcie vysoko rizikové úvery, ktoré boli mnohokrát spojené s nízkou garanciou návratnosti.¹⁷ V tomto období mohol aj priemerne zarábajúci človek získať úver až do výšky 100 miliónov JPY. Stačilo, aby mal nehnuteľnosť, ktorou za pôžičku ručil.

Zmena však nenastala iba v jednoduchom dostaní sa k úverom, ale aj v štruktúre poskytovaných pôžičiek. Zatiaľ čo v roku 1977 tvorili pôžičky do výrobného sektoru

¹⁴ Juro Teranishi: Evolution of the economic system in Japan. Edward Elger Publishing 2005, str.303

¹⁵ Cíhelková, Krausová, Brada: Ekonomické a politické zmeny v Japonsku v 90.letech. Praha 1999, str.6

¹⁶ viac Japan's Economic Recovery, edited by Robert Stern. Edward Elger Publishing 2003, str.292

¹⁷ Cíhelková, Holub, Jakš: USA-Japonsko-SRN. VŠE Praha 1994, str. 86

25%, na konci 80. rokov tento podiel poklesol na necelých 15% a naopak podiel pre spoločnosti zaoberajúce sa nehnuteľnosťami a finančnými transakciami rapídne stúpol v tomto období.¹⁸

Takto jednoduchý prístup k pôžičkám, ktoré často slúžili špekulatívnym účelom v obchodovaní s pozemkami a akciami, spôsobil prudký nárast cien nehnuteľností a aktív (ceny pôdy sa zdvojnásobili a index Tokyo Nikkei burzy cenných papierov zaznamenal 180% ný nárast)¹⁹, nazývaný aj infácia aktív. Po približne piatich rokoch takéhoto vývoja, dochádza na konci 80. rokov k akútnemu prehriatiu ekonomiky.

3.2.1.2 Charakteristika krízy

Centrálne banka - Bank of Japan (BoJ) – pristúpila k silnej reštrikcii v oblasti monetárnej politiky. Od mája 1989 do februára 1991 zdvihla diskontné sadzby z pôvodných 2,5% (rok 1988) na 4,25% v roku 1989 a v roku 1990 až na 6%. Zvýšením úrokovej miery zdraželi pôžičky, mnohé (hlavne menšie) spoločnosti sa dostali do platobných problémov. S podražením úverov súvisí aj zmenšenie celkového dopytu a investícií. Vzniká prebytok výrobných kapacít. Politika BoJ síce zastavila prehrievanie ekonomiky a rast bubliny na trhu s nehnuteľnosťami. Zároveň však prasknutie bubliny spôsobilo prudký prepád cien, spotreby a investícií.

Prvé recesné obdobie 90. rokov vykazovalo určité špecifické charakteristické črty. Ako som už spomenula v predchádzajúcom texte, nedošlo k absolútnemu ročnému poklesu rastu HDP, ale len k medzikvartálnym poklesom. Ďalšie špecifikum je v miere zamestnanosti. Tradičný prístup k zamestnanosti spôsobil, že sa napriek ekonomickej stagnácii podarilo udržať pomerne nízku mieru nezamestnanosti. Ani inflácia nepredstavovala v tomto období zásadný problém, vďaka protiinflačným opatreniam zo začiatku dekády. Ekonomický vývoj sa premietol aj do vzťahov so zahraničím. Japonsko vykázalo ešte väčší prebytok obchodnej bilancie. Príčinou bol pokles domácej spotreby a s tým spojený pokles importu a naopak rast exportu.

¹⁸ Japan's Economic Recovery, edited by Robert Stern. Edward Elgar Publishing 2003, str. 293

¹⁹ Economy, Japan fact sheet, [online]. cit. 01.04.2007, dostupné na WWW: <http://web-japan.org/factsheet/pdf/ECONOMY.pdf>

Toto obdobie zanechalo citeľné následky na japonskom bankovom sektore. Japonské banky boli do tejto doby akceptované v zahraničí ako dôveryhodné inštitúcie. Recesia zo začiatku 90. rokov ich rating značne zhoršila. V roku 1992 dosiahol najnižší priemer medzi vyspelými štátmi, a dokonca i najznámejšie banky museli pri úveroch zo zahraničia platiť rizikovú prirážku (tzv. japonský príplatok - Japan premium).²⁰

3.2.1.3 Oživenie

Východisko z danej situácie videla vláda v aktívnej hospodárskej politike. Boli využité ako menové tak fiškálne nástroje. V decembri 1991 BoJ opäť upravila úrokovú mieru na 4,5%, potom v roku 1993 na 1,7% a nakoniec sa ustálila na 0,5% od roku 1994. Tento krok umožnil získanie lacného úveru a prispel tak k zvýšeniu spotreby na domácom trhu. Sám o sebe by však nestačil na prekonanie recesie, a tak vláda pristúpila k aktívnej fiškálnej politike, ktorá mala pomôcť spamätať sa ekonomike a opäť nastúpiť na cestu ekonomického rastu. Bolo prijatých viacero vládnych programov, ktoré sa zaoberali otázkou oživenia ekonomiky. Medzi hlavné body patrili najmä podpora domáceho trhu. Vláda implementovala opatrenia na zvýšenie dopytu, ako napríklad zníženie daní z príjmu, alebo rozvoj investícií, ale tiež rôzne deregulačné opatrenia, ako aj vládna podpora poľnohospodárstva a perspektívnych odvetví. Dôraz kládli, ako už aj počas predchádzajúcej dekády, na harmonizáciu zahraničných vzťahov, ktoré sa počas krízy v dôsledku rastúcich prebytkov bežného účtu opätovne zhoršili.

Ekonomika prešla obdobím štrukturálnych zmien, ktoré zasiahli oblasti daňového systému, importnej politiky, konkurencieschopnosti domácich výrobcov, životného prostredia, zdravotnej a sociálnej starostlivosti, prílivu PZI a mnohých ďalších.

Reálny rast HDP sa v tomto období pohyboval len mierne nad nulou. Vrchol dosiahol v roku 1996 (3.9%)²¹, kedy by sa mohlo zdať, že krajina sa dostala z recesie a prejde opäť do fáze rastu.

²⁰ Japan's Economic Recovery, edited by Robert Stern. Edward Elgar Publishing 2003, str. 295

²¹ <http://jin.jcic.or.jp>, cit. Cihelková, Krausová, Brada: Ekonomické a pol.zmeny v Jap. v 90.letech, str. 13

3.2.2 Druhá polovica 90. rokov

Celé 90. roky sú typické politickou nestabilitou a rýchlymi zmenami vládnych strán. Na rok 1997 si vláda pod vedením Liberálno demokratickej strany medzi inými stanovila za cieľ harmonizáciu vládnych financií a zníženie deficitného rozpočtu, ktorý vznikol v dôsledku fiškálnych balíčkov predchádzajúceho obdobia. Dokonca do roku 2002 sa mal deficit štátneho rozpočtu dostať do pásma pod 3% (vzor EU). Uskutočnili sa reformy, ktoré mali tomuto cieľu pomôcť, ako napríklad deregulačný program, zvýšenie daní, zrušenie daňových výhod z predchádzajúcich rokov alebo reformy sociálneho poistenia a školstva.

Mierne oživenie predchádzajúcich dvoch rokov sa však ukázalo ako dočasné. Začiatkom roku 1997 zaznamenala ekonomika 1,6% pokles rastu HDP. Ekonomické subjekty zareagovali na vládnu reštriktívnu politiku veľmi negatívne. Prudko klesla spotreba (až o tri percentné body od 1996 do 1998) a investície a prebytky obchodnej bilancie opäť vzrástli. Ešte v tom istom roku vláda prijala do tej doby najrozsiahlejší krízový balíček, ktorým vlastne priznala predčasnosť politiky utlmenia ekonomického rastu. Napriek svojmu objemu nepriniesol očakávaný nárast spotreby, čo môže byť vysvetlené buď „klesajúcou tendenciou efektu verejne financovaných projektov“²², alebo životným štýlom Japoncov. Ich nízka citlivosť na zmenu úrokovej miery je daná nutnosťou úspor na životné výdaje (nákladné vzdelanie, drahé bývanie, rastúca neistota v zamestnaní atd.)

Jedným zo základných problémov, okrem nízkej spotreby, sa stal finančný sektor. Finančný sektor, ktorý vykazoval značné nedostatky už počas éry realitnej bubliny, bol stále do veľkej miery chránený štátom. Toto sa začalo meniť okolo roku 1997, keď štát nechal skrachovať veľký dom s cennými papiermi Yamaichi Securities spolu s Takushoku Bank a Senyo Securities. Jednou z príčin bol, ako aj v predchádzajúcom období, morálny hazard spojený s vysoko rizikovými investíciami a úvermi a nízka úroveň zodpovednosti managementu. Krach týchto inštitúcií signalizoval koniec štátnych garancií vo finančnom sektore. Tým ešte viac klesla dôvera k finančným inštitúciám,

²² Cíhelková, Krausová, Brada: Ekonomické a pol.zmeny v Jap. v 90.letech, Praha 1999, str.20

vkłady do bánk naďalej klesali a kríza bankového sektoru sa prehlbovala. Začiatkom roku 1998, v snahe zabrániť ďalším krachom bánk, prijala vláda nový sanačný program, čím sa opäť stala do istej miery garantom finančného sektoru. Vypracovali plán na otvorenie bankového sektoru zahraničnému trhu do roku 2001. V roku 1998 dosiahla recesia svoj najnižší bod. HDP zaznamenal pokles 2,5%.²³ Problémom začína byť aj rastúca nezamestnanosť (1998 4,1%), ktorá vytvára atmosféru neistoty a podporuje pokles spotreby domácností. V októbri 1998 sú prijaté dva zákony, ktoré významnou mierou prispeli k stabilizácii finančného sektoru (Zákon o finančnej revitalizácii a Zákon o ozdravení bánk). Na rozdiel od predchádzajúcich pokusov, boli komplexnejšie a lepšie štrukturované a tak sa im podarilo posilniť dôveryhodnosť japonských bánk a postupne eliminovať tzv. japonský príplatok na úvery zo zahraničia. Celkové náklady na revitalizáciu finančného sektora sa nedajú presne vyčíslieť, lebo mnohé z nich sa štátu vrátia v podobe predaja akcií a nedobytných pohľadávok. Avšak hrubé náklady týchto operácií vyšli Japonsko od roku 1992 do roku 2000 na približne 27 triliónov JPY.²⁴

V novembri 1998 bol prijatý ďalší krízový balíček. Obsahoval programy na vytvorenie modernej spoločnosti sa stabilnou zamestnanosťou a dôrazom na flexibilitu a mobilitu pracovných síl. V jeho rámci je aj dlhodobé znižovanie daní a podpora investícií do bývania a rozširovania objemu pôdy (príkladom môžu byť projekty pyramídových miest na mori s vysokým stupňom technizácie atd.). Veľmi dôležitá je stabilizácia a reštrukturalizácia finančného sektoru, ktorá so sebou prináša zavedenie inšpekcií, organizačné zmeny managementu a pod. Vzhľadom na prepojenie japonskej ekonomiky na krajiny ázijského regiónu, sú prijaté určité opatrenia na pomoc okolitým krajinám (napr. pôžičky od Japonskej banky pre vývoz a dovoz).

3.2.3 Prelom tisícročí

Japonská vláda spolu s BoJ opäť prešli na expanzívnu politiku. Na prelome tisícročia sa štátny rozpočet opäť dostal vďaka zvýšeniu verejných výdajov (vláda napríklad napumpovala 7,5 triliónov JPY do 15 hlavných bánk) a zníženiu daní do

²³ Shibayama, K.: Major Economic Indicators. cit. Cihelková, Krausová, Brada: Ekon. a pol.zmeny v Jap. v 90. letech, str. 16

²⁴ Japan's Economic Recovery, edited by Robert Stern. Edward Elgar Publishing 2003, str. 297

deficitu. Vzhľadom na pokračujúcu recesiu pristúpila vo februári 1999 BoJ po dohode s vládou k bezprecedentnému kroku – pokles krátkodobej úrokovej miery na 0%. V rámci tohto opatrenia poskytuje centrálna banka komerčným bankám krátkodobé finančné zdroje za nulový úrok.

Spolu so zvýšeným dopytom po japonských výrobkoch z okolitých štátov, kde sa medzičasom darilo postupne prekonávať finančnú krízu, nastalo v Japonsku tak isto ako v polovici 90. rokov krátke oživenie. Rok 2001 priniesol opätovný prepád do recesného obdobia. Domáce problémy (tradične slabý dopyt, deflácia, stále veľký podiel nedobytných pohľadávok v bankovom sektore) boli znásobené poklesom exportu v dôsledku globálnych problémov a teroristického útoku na USA. Recesia dosiahla vrchol začiatkom roku 2002. V priebehu tohto roku však dochádza k obchodnému oživeniu, za ktoré vďačí Japonsko reštrukturalizácii firiem v osobnom vlastníctve a oživeniu svetovej ekonomiky ako celku a krajina nastupuje do fáze mierneho ale pomerne stabilného ekonomického rastu.²⁵

²⁵ The Economy since 1995, web-Japan, [online]. cit. 03.04.2007, dostupné na WWW: <http://web-japan.org/factsheet/pdf/ECONOMY.pdf>

4 Hospodárska politika v posledných rokoch

Rodiace sa oživenie japonskej ekonomiky vyvoláva množstvo dohadov o svojom trvaní a stabilite. Prognózy sú opatrné vzhľadom na vývoj v predchádzajúcej dekáde, keď ekonomika prekonala celkovo tri recesné fázy v krátkom období a jednotlivé oživenia boli vždy len veľmi krátke a slabé. Avšak podľa všetkého sa zdá, že tentoraz nastúpilo Japonsko naozaj na cestu oživenia a dlhodobejšej konjunktúry.

Jedným zo základných faktorov tohto oživenia je nový prístup k riadeniu ekonomiky japonskou vládou. V poradí jedenástym predsedom vlády za posledných 15 rokov sa 26. apríla 2001 stal Junichiro Koizumi, pronárodne orientovaný reformátor, ktorý má nielen snahu, ale aj verejnú podporu na zavedenie zásadných zmien do ekonomiky.²⁶

Nová vláda bola postavená pred viaceré problémy, ktorých riešenie je nevyhnutné pre ďalší úspešný vývoj krajiny. A sú to problémy nielen ekonomického, ale aj politického a sociálneho charakteru. Medziinými sem patrí vysoký štátny dlh (až 170% HDP, stále pokračujúca deflácia, rigidný politický systém, nestabilný finančný sektor a v neposlednom rade stárnutie obyvateľstva (odhady do roku 2045 – 60% neproduktívnych občanov bude vo veku viac ako 65 rokov²⁷).

Japonsko sa v tomto období vyznačuje silnou byrokraciou a prepojenosťou vlády s ekonomickými subjektami a celkovou vysokou neefektívnosťou hospodárstva. Práve rigidnosť politického systému spôsobuje značné problémy pri presadzovaní jednotlivých reforiem. Jednou zo zmien počas Koizumiho vlády je reforma štýlu japonskej politiky. Členovia kabinetu sú menovaní na základe svojich zásluh a schopností.²⁸

Kabinet na čele s predsedom Koizumim vyvíjal tlak na japonské spoločnosti, aby reformovali a stali sa opäť konkurencieschopnými na svetových trhoch. Tento vnútorný tlak spojený s vonkajšími silami postupne pomáha zmeniť tradičnú japonskú

²⁶ Japan: The Koizumi Years, CNN [online], cit. 20.4.2007, dostupné na WWW: <http://edition.cnn.com/interactive/world/0608/gallery.galley.koizumi/frameset.exclude.html>

²⁷ Japan's new economy, edited by Blomstrom, Gangnes, La Croix, Oxford University Press 2001, str. 50

²⁸ Japan: The Koizumi Years, CNN [online], cit. 20.4.2007, dostupné na WWW: <http://edition.cnn.com/interactive/world/0608/gallery.galley.koizumi/frameset.exclude.html>

konzervatívnu na prereformne orientovanú obchodnú filozofiu. Úspory, ktoré vznikajú napríklad vďaka outsourcingu do lacnejších lokalít sú alokované do vedy a výskumu, čím je dosiahnutá vyššia úspešnosť v medzinárodnej konkurencii.²⁹

4.1 Koizumiho vláda

4.1.1 Politické dianie v skratke

Zvolením Junichira Koizumiho na post predsedu vlády sa skončilo obdobie politickej nestability a častého striedania premiérov. Pretvrval na tomto poste vyše 5 rokov. Počas vládneho obdobia prispel k vytvoreniu priaznivého prostredia na naštartovanie ekonomiky.

Ako som už spomínala, zvolený bol v apríli 2001 a popularitu si udržal aj napriek rastúcej nezamestnanosti (koniec r. 2001 5,4% a na začiatku 2002 rekordných 5,5%) a oficiálnej recesii, do ktorej sa krajina prepadla v roku 2001 (tab.č.3).

V novembri 2003 bol Koizumi zvolený na druhé obdobie, napriek kontroverznej situácii ohľadne vyslania japonských vojakov do Iraku. Toto volebné obdobie sa nieslo v atmosfére privatizácie Japonskej pošty, ktorá vykonáva funkciu nielen zasielateľskej služby, ale poskytuje aj poistenie, stará sa o vklady a v neposlednom rade prefinancováva štátne dlh a verejnoprospešných projektov nákupom vládnych obligácií. Tieto projekty boli často politicky motivované. Tým pádom by sa privatizácia stala ďalším krokom ku pretrhnutiu tradične úzkych vzťahov medzi politikou a ekonomikou. S 3,2 milióna dolárov vo vkladoch a poisťných rezervách ide vlastne o najväčšiu finančnú inštitúciu na svete.³⁰ Plánom dlho pripravovanej reformy bolo rozdeliť tento podnik na tri samostatné jednotky – doručovacie služby, bankové služby a poistenie. Reforma však v auguste 2005 neprešla parlamentom. V náväznosti na toto zlyhanie rozpustil Koizumi Snemovňu Reprezentantov (House of Representatives), ako stanovil v ultimáte pred hlasovaním a vylúčil zo strany 51 členov, ktorí nepodporili poštovú reformu. Práve akt rozpustenia Snemovne a vylúčenie členov zdvihlo popularitu Koizumiho a tak, v septembri 2005,

²⁹ The sun also rises; is a revival on the horizon for Japan's economy, Joshua Kurlantzick [online], cit. 20.4.2007, dostupné na WWW: www.findarticles.com

³⁰ Japonská reforma poštovej sporiteľne nedostala zelenú, časopis TREND, 11.8.2005

zvítázila vo voľbách Liberálna demokratická strana (LDP) nad Demokratickou stranou (Democratic Party of Japan – DPJ) s najväčším náskokom od roku 1986. Už v októbri tohto roku sa opäť prejednávala privatizácia pošty. Tentoraz návrh prešiel a tak bude tento gigant v priebehu 12 rokov prevedený do súkromného vlastníctva. Kritici tvrdia, že vláda ešte bude musieť presnú a podrobnú analýzu a plán alokácie týchto zdrojov, aby boli využité naozaj efektívne. Privatizáciou pošty sa podľa mnohých zástancov Koizumiho politiky urobil zásadný krok ku udržateľnému oživeniu.³¹

Po viac ako piatich rokoch na poste premiéra, v roku 2006, oznámil Junichiro Koizumi odchod z politiky bez stanovenia nástupcu. 20. septembra 2006 bol predsedom vlády zvolený Shinzo Abe, ktorý je podobného politického presvedčenia ako Koizumi a sľúbil pokračovať v reformnej politike, ktorú začal predchádzajúci premiér. Jeho hlavnou snahou by malo byť vyrovnanie rozpočtového deficitu (v roku 2005 deficit 6,4%) a ozdravenie verejných financií.³² Abe sa zaviazal, že bude udržiavať objem novoemitovaných štátnych obligácií pod úrovňou 30 biliónov JPY (stanovené už za vlády Koizumiho).

4.2 Fiškálna politika

Vývoj krajiny a reformných snáh sa riadi heslom „bez štrukturálnych reforiem neexistuje rast“ („no growth without structural reform“³³). Základnými krokmi na stabilné oživenie hospodárstva, ktoré si určila nová vláda sa stali: očistenie a stabilizácia finančného sektoru, dohľad nad verejnými výdajmi, štrukturálne reformy a privatizácia štátnych gigantov.

Cieľom fiškálnych opatrení je v strednedobom pohľade docieľiť ekonomický rast, ktorý by bol primárne ťahaný dopytom súkromného sektoru. Krajina by sa mala stať viac sebestačná a menej závislá na výkone exportu. Držia sa teórie, že je potrebné docieľiť

³¹ Japan aproves postal privatization, Anthony Faiola, Washington Post Foreign Service [online], dostupné na WWW: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/10/14/AR2005101402163.html>

³² Economy of Japan, Wikipedia [online], cit. 20.4.2007, dostupné na WWW: <http://en.wikipedia.org/>

³³ Fiscal 2002 Economic Outlook and Basic Stance for Macroeconomic&FiscalManagement [online], dostupné na WWW: http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2002/0125mitsuosi_e.html

dlhodobu udržateľný rast, ktorý nemusí byť nevyhnutne vysoký, ale mal by byť stály. Žiadaný cieľový rast od roku 2004 by mal dosahovať hodnôt minimálne 1,5%.

4.2.1 Štrukturálne reformy

Reformy mali riešiť hlavne problém s nízkou spotrebou japonských domácností, vysoký podiel zlých úverov v bilanciách komerčných bánk a neefektívnosť ekonomických aktivít. Veľký dôraz sa kládol aj na rozvoj informačných technológií, vedy a výskumu a taktiež na informačné vzdelanie obyvateľstva.

Nízka spotreba obyvateľstva je do veľkej miery spôsobená defláciou (t.j. očakávanie, že v budúcnosti bude cena nižšia), strachom z neistej budúcnosti a vysokými životnými nákladmi. Zmena systému doživotného zamestnania a zvýšená nezamestnanosť spojená s nedostatočným sociálnym zabezpečením zapríčinili, že Japonci šetria a obmedzujú aktuálnu spotrebu v prospech budúcnosti. Tento problém by mal byť prekonaný fiškálnymi reformami v oblasti zdravotníctva, školstva a sociálnych vecí. A prispieť by samozrejme malo aj potlačenie deflácie v krajine.

Ďalším pálivým problémom Japonska je vysoký pomer zlých úverov. Tento fakt spôsobuje problémy s likviditou v bankách, nestabilitu finančného sektora a jeho neschopnosť vykonávať funkciu finančnej inštitúcie.

Neefektívnosť ekonomických aktivít chce vláda riešiť presunom výrobných faktorov do perspektívnych a spoločensky potrebných odvetví. Predpokladá sa najmä rozvoj terciárneho sektora, ktorý by mal v budúcnosti tvoriť vysoký potenciál.

Základnými bodmi štrukturálnych reforiem je:

- radikálne vyriešenie problému nedobytných pohľadávok
- daňová reforma
- regulatórna a fiškálna reforma

4.2.2 Štrukturálna reforma japonskej ekonomiky – Základné postupy makroekonomického riadenia krajiny³⁴

Táto reforma vznikla 1. júna 2001. Je snahou o stransparentnenie politiky a predpokladá priamejšiu implementáciu potrieb obyvateľov do politického rozhodovania.

Jedným z veľmi dôležitých predpokladov je približne dvojročné obdobie „intenzívneho prispôsobovania“ („intensive adjustment period“). Základným cieľom týchto dvoch rokov je prekonanie deflácie, s ktorou sa japonská ekonomika márne snaží vysporiadať od prasknutia realitnej bubliny na začiatku 90. rokov. Ceny nehnuteľností klesli od roku 1990 do marca 2005 o 33%.³⁵

Jedným z prvých a najdôležitejších krokov pri prekonaní deflácie, je ozdravenie finančného sektora medzi iným hlavne odstránením nedobytných pohľadávok. Snaha o potlačenie tohto javu je patrná z väčšiny krokov vlády a jeho riešenie je spoločným znakom vládnych reforiem rokov 2001 - 2002.

Štrukturálna reforma pozostáva zo siedmich programov. Prvé dva sa venujú podpore súkromného podnikania a voľného obchodu. Privatizácia niektorých štátnych podnikov má byť spojená so zmenšením výhod pre podniky, ktoré ostanú v rukách štátu a poklesom verejného financovania. Súčasťou je aj reforma špeciálnych verejných spoločností (december 2001), pomocou ktorej sa výdaje zredukujú o viac ako 1 bilión JPY. Zo 118 spoločností je 17 zrušených, 45 sprivatizovaných a 18 sa stáva nezávislými administratívnymi inštitúciami.³⁶ Do doteraz štátnych sektorov ako zdravotníctvo a školstvo je umožnený vstup súkromného kapitálu. Od tohto kroku si japonská vláda sľubuje zefektívnenie fungovania jednotlivých sektorov. Taktiež je ustanovený dohľad nad dodržiavaním pravidiel hospodárskej súťaže a veľký dôraz sa kladie na technologizáciu celej spoločnosti.

³⁴ Basic Policies for Macroeconomic Management, dostupné na WWW:
http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2001/structural/0626keizaizaisei_e.html

³⁵ Ground laid for sunshine economy, CNN [online], dostupné na WWW:
<http://edition.cnn.com/2006/WORLD/asiapcf/08/29/japan.koizumi.economy/index.html>

³⁶ <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/japan/gdp2002.html>

Ďalšie tri programy sa venujú zvyšovaniu životnej úrovne obyvateľstva a sociálnym istotám. Venuje sa zdravotníctvu a školstvu, ktoré majú byť obe prístupnejšie širším vrstvám. Takisto reviduje odvody na dôchodkové poistenie tak, aby sa vyrovnali generačné rozdiely spravodlivo a vhodným spôsobom. Venuje sa aj problému zamestnanosti žien. Pre Japonsko je typické, že ženy sa stále do veľkej miery venujú starostlivosti o domácnosť a deti. Jedným z cieľov vlády je zvýšiť percento zapojenia žien do pracovného cyklu a tým čiastočne predísť problému nedostatku pracovných síl z dôvodu stárnutia obyvateľstva. Táto reforma sa snaží podporiť ženy v budovaní vlastnej pracovnej kariéry rôznymi opatreniami poskytujúcimi výhody v bežnom živote pre zamestnané ženy (napríklad prednostné postavenie u detského lekára)

Posledné dva programy sa venujú čiastočnej decentralizácii krajiny. Presun právomocí z národnej na lokálnu úroveň, čím by sa mala doceliť lepšia alokácia zdrojov v jednotlivých regiónoch.

Tento vládny dokument obsahuje aj plán rozpočtu na rok 2002, z ktorého je zrejmé, že cieľom vládnych výdajov bude vytvorenie ekologického, technologicky vyspelého a zároveň pre obyvateľov príjemného prostredia. Finančné prostriedky by mali putovať aj do vyriešenia problému stárnutia obyvateľstva a podpory vedy a výskumu.

4.2.3 Núdzové protideflačné opatrenia - ECD³⁷

Vo februári 2002 prijala vláda ďalší dôležitý program. Ako už bolo spomenuté v predchádzajúcom texte, jedným zo základných problémov japonskej ekonomiky je deflácia, ktorá deformuje bežné správanie sa ekonomických subjektov. Očakávanie klesajúcich cien má za následok utlmenie už tradične nízkej spotreby obyvateľstva, čo má na ekonomiku krajiny veľmi negatívny vplyv.

V snahe potlačiť deflačné tendencie vyzvala vláda centrálnu banku na úzku spoluprácu a koordináciu svojich činností. BoJ by mala svojou monetárnou politikou podporovať vládne kroky na prekonanie deflácie. Konečnou snahou je podpora spotreby

³⁷ Emergency countermeasures to deflation - ECD, dostupné na WWW:
http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2002/0227dehure_e.html

domácností a malých a stredných firiem. Dosiachnutie tohto cieľa by sa malo uskutočniť odstránením nedobytných pohľadávok z bilancií jednotlivých finančných inštitúcií a stabilizáciou finančného sektoru. Čím sa ozdraví bankový sektor a ekonomické subjekty budú môcť opäť využívať jeho funkcie a získavať hodnoverné úvery.

4.2.3.1 Odstránenie nedobytných pohľadávok

Problém s nedobytnými pohľadávkami je vysoko citlivá otázka japonského hospodárstva. Od októbra 2001 sa vláda snaží tento problém aktívne riešiť. Snahou je docieľiť normalizáciu do fiškálneho roku 2004. tento cieľ má byť dosiahnutý postupne. V priebehu jedného roka má byť odstránených 50% nedobytných pohľadávok a do dvoch rokov to už má byť 80%.

V apríli 2002 bol zavedený tzv. špeciálny dohľad („special inspections“). Zahrňuje dôkladné preverovanie dlžníkov, ktorí by mohli svojou slabou ekonomickou kondíciou negatívne ovplyvniť fungovanie veriteľskej finančnej inštitúcie. Tento proces pokračoval do marca 2002. Táto kontrola odhalila, že približne 28% sledovaných aktív spadalo do kategórie takých, čo vykazujú nebezpečenstvo krachu.³⁸ Vzdľadom na výsledky, majú byť urýchlene sformulované plány na reštrukturalizáciu dlžníckych spoločností, ktoré boli po tomto procese uznané za problémové.

Ďalšou funkciou tohto dohľadu je kontrola veľkých bánk, ako pokračujú v zbavovaní sa zlých úverov a ich hodnotenie.

Zároveň v tomto období rastie aj funkcia „Riešiacej a inkasnej spoločnosti“ (Resolution and Collection Corporation - RCC). Jej hlavnou úlohou sa stáva pomoc pri odstraňovaní zlých úverov z bankových bilancií nákupom týchto pohľadáviek za tržné ceny. RCC plní aj funkciu posilovania obchodného oživenia životaschopných dlžníkov, ktorí sa ukázali ako problematickí. V spolupráci s jednotlivými bankami sa zakladá viacero fondov na finančnú pomoc pri reštrukturalizácii firiem, napríklad v marci 2002 Japonský fond obnovy (The Japan Recovery Fund).

³⁸ Japanese Economy and Structural Reforms, Ministry of foreign affairs [online], dostupné na WWW: <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/japan/gdp2002.html>

V neposlednom rade sú monitorované vedľajšie efekty týchto krokov na ekonomiku, predovšetkým na zamestnanosť. Negatívny dopad na zamestnanosť sa má vyrovnáť v priebehu piatich rokov, kedy má v rastúcom sektore služieb vzniknúť 5,3 mld pracovných miest.³⁹ Vláda sa zaviazala podporovať flexibilitu a mobilitu pracovnej sily, aby sa negatívne dopady ozdravovania finančného sektoru zmiernili čo najviac.

4.2.3.2 Stabilizácia finančného sektoru

Stabilita finančného sektoru je nadradená všetkým opatreniam vlády aj centrálnej banky. Finančné inštitúcie sú pod neustálym dohľadom inšpekcií, aby sa minimalizovala možnosť destabilizácie pri zbavovaní sa nedobytných pohľadávok. Mimoriadny dôraz sa kladie na likviditu bankového sektora. V snahe predísť finančnej kríze vyzvala vláda centrálnu banku, aby udržovala zdravie bankového sektora všetkými dostupnými prostriedkami, ako je napríklad poskytnutie úplnej likvidity inštitúcii, ktorá sa ocitne v likvidných problémoch kvôli svojej povesti a nedôvere ľudí.⁴⁰

4.2.3.3 Opatrenia spojené s trhom

Jedná sa hlavne o opatrenia regulujúce tzv. short-sellingové operácie, ktoré sú postavené na očakávaní cenového zostupu. Tieto operácie budú spadať pod špeciálnu kontrolu a dozor. Celkovo sa tieto kroky týkajú obchodovaniu na burzách s cennými papiermi a nehnuteľnosťami a ich reguláciou a spôsobom kontroly.

4.2.3.4 Opatrenia proti zmrazeniu poskytovaniu nových úverov (t.j. Credit Crunch)

Zabezpečenie bezproblémového prístupu k finančným zdrojom pre jednotlivé - aj menšie - firmy je nevyhnutnou podmienkou naštartovania ekonomického rastu. Aj touto otázkou sa zaoberá program ECD. Ide o zabezpečenie bezproblémového obojstranného toku peňazí, jednak smerom k malým a stredným podnikom, ale aj smerom opačným, a to od privátnych finančných inštitúcií, ktoré tieto pôžičky poskytujú.

³⁹ Structural Reform: Basic policies for Macroeconomic Management [online], dostupné na WWW: http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2001/structural/0626keizaizaisei_e.html

⁴⁰ Emergency Countermeasures to Deflation [online], dostupné na WWW: http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2002/0227dehure_e.html

Sú zavádzané nové a rozširované staršie siete zabezpečovania garancií a pôžičok zo strany štátu. Prístup do týchto sietí je možný len po splnení určitých certifikačných štandardov, ktoré v minulosti boli značne prísne a tak zabraňovali, alebo sťažovali prístup menším firmám. Práve tieto štandardy sú v tomto programe zmiernené. Na posilnenie systému garancií vyčlenila vláda približne 140 mld JPY z prvého doplnkového rozpočtu z novembra 2001.

4.2.4 Základné postupy II.⁴¹

V júni 2002 prijala vláda ďalší program zaoberajúci sa ekonomickými a fiškálnymi opatreniami na posilnenie a stabilizáciu rastu japonskej ekonomiky. Sú tu zhrnuté postupy a princípy ďalších krokov, ktoré urobí vláda v záujme dosiahnutia tohto cieľa. Už z názvu je zrejmé, že dopĺňa a rozširuje predchádzajúce opatrenia.

Z konkrétnych krokov sa spomína neustály rozvoj daňovej reformy. Zaoberá sa najmä daňou z príjmu fyzických a právnických osôb. Daň by mala spĺňať definíciu „broad, light and simple“ (široká, mierna a jednoduchá, tzn. mala by zdaňovať široké vrstvy, ale nezaťažovať jednotlivca veľmi a nemala by byť administratívne náročná). Nemalá pozornosť je venovaná aj urýchleniu reformy verejných výdajov a cieľom vytvoriť postupne malú a efektívnu vládu.⁴² Verejné práce sú rozpracované detailnejšie ako v predchádzajúcej reforme. Majú byť efektívnejšie a prejsť do právomocí regionálnych celkov a súkromného sektora. Rozšírená je aj reforma systému sociálneho zabezpečenia. Financie z verejného sektoru majú byť použité na kampaň za odvrátenie neustále klesajúcej natality, taktiež sa má pokračovať v reformách týkajúcich sa zdravotníctva. V tomto programe je tiež iniciovaná debata o plánovanej reforme penzijného systému na rok 2004.

Rozšírenie pôvodnej daňovej reformy je prepojené s reformou verejných výdajov a ich spoločným cieľom je dosiahnuť prebytok primárneho rozpočtu okolo roku 2010.

⁴¹ Basic Policies for Economic and Fiscal Policy Management and Structural Reform 2002 [online], dostupné na WWW: http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2002/0621kouzoukaikaku_e.html

⁴² http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2002/0621kouzoukaikaku_e.html

V oblasti fiškálnej politiky podporuje tento program predchádzajúce ustanovenia a to, že vydávanie nových štátnych dlhospisov neprekročí hranicu 30 biliónov JPY ročne. V tejto oblasti sa taktiež rozširuje už skorej spomenutá decentralizácia, je docielená fiškálna nezávislosť jednotlivých regiónov.

V znení predchádzajúcich vyhlásení skúma aj tento program dopad jednotlivých opatrení na nezamestnanosť. V počiatočnej fáze sa potvrdzuje predpoklad, že nezamestnanosť sa bude zväčšovať. Počet zamestnaných ľudí vo výrobe klesol o 4,9%. Avšak takisto sa potvrdzuje predpoklad, že služby sa stanú dominantným sektorom a že práve tam sa vytvoria nové pracovné miesta (vzrast počtu zamestnaných o 2,7%)

4.2.5 Penzijná reforma

V roku 2004 bola schválená dlhodobá pripravovaná Penzijná reforma. Je to reakcia na stárnutie obyvateľstva a sociálne zmeny v japonskej spoločnosti. Táto reforma nebola prijatá medzi ľuďmi veľmi pozitívne. Občania jej nedôverujú, lebo systém penzijného poistenia sa v posledných rokoch menil pomerne často a pravidlá tejto reformy zatiaľ nie sú úplne jasné. A práve na dôvere obyvateľov do značnej miery závisí úspech alebo neúspech takejto reformy. Avšak paradoxne zo strany svetových inštitúcií ako je Svetová banka je reforma hodnotená veľmi pozitívne.

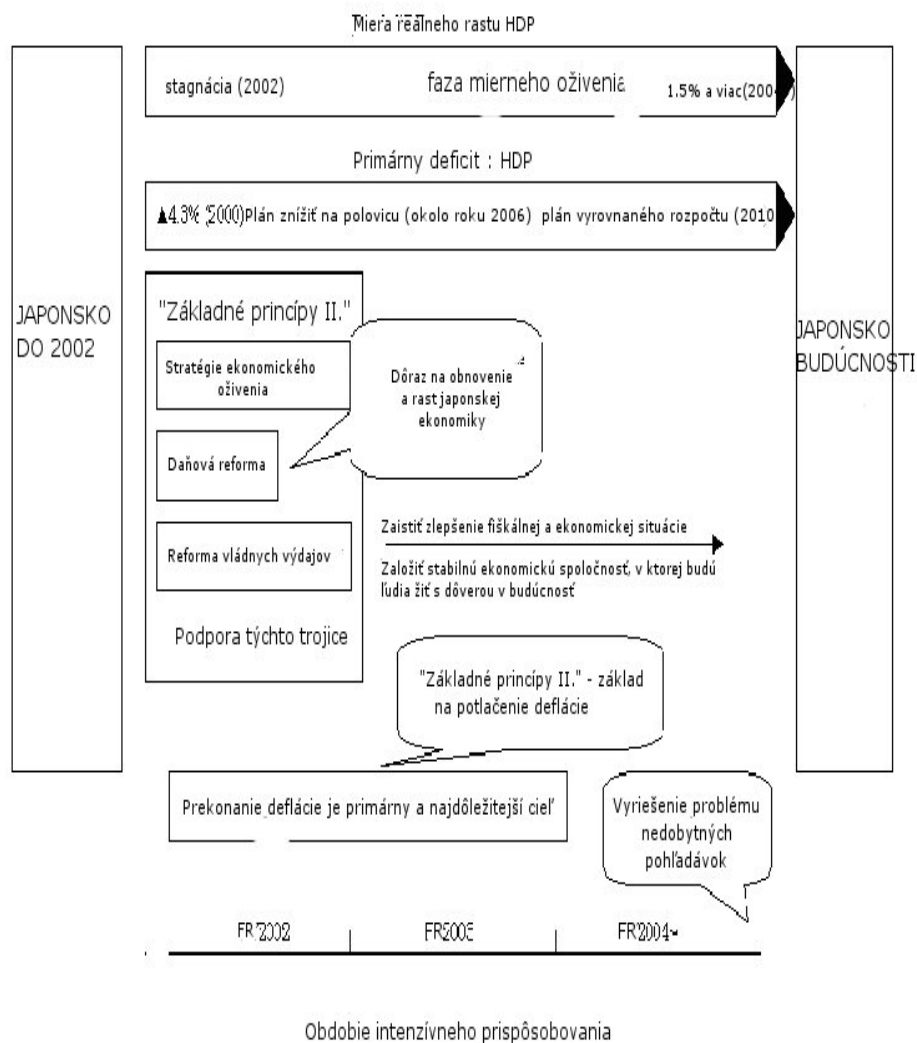
Penzijnou reformou sa vláda snaží vhodne zareagovať na demografické zmeny v krajine a nejakým spôsobom rozumne a spravodlivo vyrovnať generáčne rozdiely v spoločnosti. Zmenou oproti doterajším reformám je určenie stropu na príspevky do penzijného fondu – stanovený na 18,3%. Dôchodok sa vypočíta podľa tzv. „slide“ mechanizmu, tzn. že sa bude prispôsobovať rastu HDP a demografickému vývoju. Ďalšou novinkou je zvýšenie príspevku štátu z 1/3 na 1/2.

4.2.6 Vývoj v poslednom období

Aj v nasledujúcich rokoch pokračujú rozbehnuté štrukturálne reformy. Rok 2005 sa niesol v znamení privatizácie štyroch veľkých korporácií, ktoré sa venujú výstavbe a správe diaľnic a ciest.

V roku 2006 pokračuje aj daňová reforma. Orientuje sa najmä na oblasť bývania, finančných aktív, liehovín, cenných papierov a zdanenie malých a stredných podnikov. V rámci pokračujúcej decentralizácie boli posilnené miestne dane na úkor centrálnych.⁴³

Očakávania štrukturálnych reforiem Koizumiho vlády

⁴³ FY2005 Tax reform (Main points), Ministry of finance [online], dostupné na WWW: <http://www.mof.go.jp/english/tax/tax2005/tax2005a.htm>

4.3 Monetárna politika

Hlavným aktérom monetárnej politiky je Bank of Japan (BoJ), ktorej prioritným cieľom je udržať stabilnú cenovú hladinu a boj proti defláci. Určuje výšku úrokovej miery a reguluje množstvo peňazí v ekonomike a vo svojích rukách drží kurzovú a monetárnu kontrolu.

Do roku 2002 sa Japonsko potýka so štrukturálnymi problémami, ktoré bránia efektívnosti monetárnej politiky. Problémy, ktoré sa snaží BoJ riešiť v prvom rade je napr. nedostatok likvidity vo finančných inštitúciách, rastúci počet bankrotov firiem, alebo deflácia. Centrálna banka sa niekoľkokrát, nutno podotknúť, že nie veľmi úspešne, pokúšala vyriešiť tieto problémy uľahčením prístupu k úverom. Tým by sa mali zvýšiť investície a spotreba a do obehu sa dostať viac likvidity. Avšak v tomto smere sa opäť ako pomerne zásadný problém ukázalo, už veľa krát spomínané, vysoké percento nedobytných pohľadávok v bilančných účtoch komerčných bánk.

4.3.1 Kvantitatívne monetárne uvoľnenie

Od marca 2001 zaviedla BoJ politiku tzv. kvantitatívneho monetárneho uvoľnenia („quantitative monetary easing“). Touto politikou sa významne podarilo posilniť menovú bázu, dosiahnuť stabilitu finančného sektora a udržať úrokovú mieru na veľmi nízkej úrovni.⁴⁴ Medzi nástroje používané bankou patria napr. nákup zahraničných aktív za účelom dodania likvidity na domáci trh, nákup privátnych aktív, aby sa zvýšila ich cena poprípade ich výnosy, podpora likvidnej pozície komerčných bánk, alebo financovanie fiškálnej expanzie.

BoJ pristúpila niekoľkokrát k zvýšeniu cieľových zostatkov na bežných účtoch komerčných bánk. Týmto krokom sa malo docieľiť zvýšenie likvidity bankového sektora. Avšak efekt jednotlivých opatrení nebol až taký, ako sa predpokladalo. Vysoký pomer nedobytných pohľadávok spôsobil, že likvidné prostriedky prúdiace do bankového sektora sa nedostanú do obehu v plnej miere.

⁴⁴ Ekonomická charakteristika zemí [online], dostupné na WWW: www.businessinfo.cz

V období medzi júlom a decembrom 2001 pristúpila BoJ k viacerým navýšeniam cieľových zostatkov bežných účtov. V auguste to bolo na 6 biliónov JPY, v septembri sa hranica posunula za šesť biliónov a v decembri toho istého roku až na 10 – 15 biliónov JPY. Vo februári 2002 bol zvýšený mesačný limit nákupu vládnych dlhopisov z 800 mld na 1 bilión jenov.⁴⁵

V druhej polovici roku 2001 začala monetárna báza v dôsledku operácií centrálnej banky narastať. Začiatkom roku 2002 bol tento nárast až 30%. Ukazateľ *monetárna báza / nom. HDP* dosahoval v niektorých mesiacoch až 17% a hoci priemer za rok 2001 je 14%, aj tak je toto číslo vzhľadom ku ostatným vyspelým krajinám veľmi vysoké (napr. USA 6%, EU 7%). Rast monetárnej báze dosiahla centrálna banka predajom aktív s relatívne nižšou likviditou. Monetárnu bázu tvorí z 10-20% zostatky na bežných účtoch v centrálnej banke a z 80-90% obeživo. Tieto dve zložky majú najväčšiu likviditu na trhu, lebo sú akceptované ako platidlo, sú bezrizikové, pretože predstavujú záväzok centrálnej banky alebo vlády, majú nulové úroky a do obehu ich môže dodávať len centrálna banka. Preto sa v boji proti nedostatočnej likvidite v bankovom sektore stali zostatky na bežných účtoch hlavným operačným cieľom BoJ v roku 2001. Od roku 2002 zaznamenalo aj peňažné obeživo ročný nárast o 10%.

Ďalším pomerne dôležitým zásahom centrálnou bankou do ekonomického vývoja Japonska sa stali rozsiahle intervencie na menovom trhu. Od mája 2002 môžeme sledovať viacero krokov proti zhodnocujúcemu sa jenu. BoJ nakupuje doláre a tým tlačí na znehodnocovanie domácej meny. Dôvodom je snaha o oživenie ekonomiky. Keby BoJ neintervenovala a JPY by posiloval, mohlo by to vážne ohroziť exportnú pozíciu zeme a zbrzdiť zatiaľ stále len mierne oživenie.⁴⁶ V politike kurzových intervencií, postupuje BoJ na príkaz Ministerstva financií. JPY je stále umelo podhodnotený a centrálna banka má povinnosť intervenovať, ak by začal prudko posilovať.⁴⁷

⁴⁵ How should the recent increase in Japan's monetary base be understood?, BoJ [online]. cit.30.4.2007 dostupné na WWW: <http://www.boj.or.jp/en/type/ronbun/ron/research/data/ron0209a.pdf>

⁴⁶ Japan monetary policy paralyzes structural: Greenspan, Japan policy&politics, July 22, 2002 [online]. cit.25.4.2007 dostupné na WWW: www.findarticles.com

⁴⁷ Shift in Japan's monetary policy, Gordon Platt, Global Finance, April 2006 [online]. cit.25.4.2007 dostupné na WWW: www.findarticles.com

Nezanedbateľným a do veľkej miery používaným nástrojom monetárnej politiky je aj úroková miera. Japonsko patrí tradične ku krajinám s najnižšou úrokovou mierou na svete. Od roku 1999, po dohode s vládou pristúpila centrálna banka k zníženiu úrokovej miery na minimum, aby tak zjednodušila prístup k úverom pre ekonomické subjekty. Tým pádom je však jej funkcia ako nástroja monetárnej politiky značne oslabená.

V marci 2006 oznámila BoJ postupné obmedzovanie uvoľnenej monetárnej politiky. K tomuto kroku pristúpila po rozsiahlych štúdiách a závere, že ekonomika nastúpila na cestu trvalého oživenia. V prvom rade bude obmedzené pumpovanie finančných prostriedkov do bánk (z pôvodných 30 na 10 biliónov JPY). Ďalej má BoJ v pláne postupne zvýšiť úrokovú mieru (júl 2006 na 0,25%)⁴⁸, ktorá je na veľmi nízkej úrovni. Trvalo nízka úroková miera udržiavaná aj napriek ekonomickému rastu, by mohla spôsobiť v dlhodobom časovom horizonte vážne fluktuácie v hospodárstve.⁴⁹ Na druhej strane priskoré zvýšenie úrokovej miery môže mať za následok opätovný prepád do deflácie

Pri implementácii týchto krokov však musí BoJ postupovať veľmi opatrne. Terajší mierny ekonomický rast (2005 2,7%, 2006 2,21%)⁵⁰ môže byť veľmi ľahko zabrzdený a hrozí nebezpečenstvo, že sa krajina opäť prepadne do recesie. Preto je potrebné, aby BoJ dôkladne sledovala reakcie a vývoj hospodárstva v následnosti na jej postup ohľadne zmeny úrokovej miery a celkovej reštrikcie monetárnej politiky. Podľa OECD by bola pre Japonsko lepšia inflácia vyššia ako je optimum, ako pokračujúca deflácia.

4.4 Hodnotenie reforiem

Reformy prijaté od roku 2001 mali pomôcť naštartovať japonskú ekonomiku a nastaviť ju tak, aby sa mohla ďalej stabilne a dlhodobo rozvíjať. Japonsko síce

⁴⁸ Economic Survey of Japan, OECD 2006 [online].cit.30.4.2007, dostupné na WWW:
<http://www.ceri-sciencespo.com/archive/sept06/artoecd.pdf>

⁴⁹ Outlook for Economic Activities and Prices, BoJ [online].cit.30.4.2007, dostupné na WWW:
<http://www.boj.or.jp/en/type/release/teiki/tenbo/gor0610.htm>

⁵⁰ EIU Country Data, Alacra Store – Japan Economic Profile [online].cit.30.4.2007, dostupné na WWW:
http://store.eiu.com/country/JP.html?ref=quick_search

momentálne zažíva fázu oživenia a dokonca aj predpovede sú pre krajinu pozitívne, avšak toto oživenie je zatiaľ len slabé a jeho trvalosť sa ukáže až v najbližších rokoch.

S ohľadom na reformy je momentálne náročné, ak nie priamo nemožné, určiť, do akej miery je toto oživenie možné spájať s reformami. Podľa niektorých ekonómov zohrali dôležitú úlohu celosvetové oživenie (najmä konjunktúra v Číne a okolitom regióne), prirodzený ekonomický cyklus a v neposlednom rade aj postupná zmena japonskej spoločnosti. Generácia, ktorá zažila vojnu a povojnovú obnovu je nahradená generáciou mladých ľudí, ktorí majú iný životný štýl zameraný viac na slobodu a individualitu.

Na strane druhej však treba pripustiť, že reformy, hoci často nie veľmi dôsledné, umožnili reštrukturalizáciu rigidných foriem v politike a hospodárstve. Medzi pozitívne dôsledky môžeme zaradiť napríklad zlepšenie podmienok na pracovnom trhu a tiež sociálneho zabezpečenia, čím sa podporila súkromná spotreba ľudí. Takisto nezamestnanosť má od roku 2002 klesajúcu tendenciu (tab. č. 7).

Ďalšou podstatnou otázkou štrukturálnych reforiem bolo zníženie deficitu štátneho rozpočtu a zefektívnenie vlády. Tento cieľ sa podarilo zatiaľ naplniť len čiastočne. Deficit síce medziročne klesá, ale jeho pokles je pomerne nízky a pomalý (tab. č. 5). Hrubé aj čisté zadĺženie Japonska stále patrí medzi najvyššie z krajín OECD.⁵¹

Pálivým problémom Japonska stále ostáva bankový sektor a tzv. „zlé úvery“. Na jednej strane sa zdá, že ozdravenie hlavných bánk sa darí úspešne. V týchto inštitúciách klesol podiel nedobytných pohľadávok z 8,4% v marci 2002 na 4,7% v septembri 2004.⁵² Podmienka vlády na pokles o polovicu do marca 2005 bola úspešne splnená. Avšak reštrukturalizácia regionálnych bánk je stále nedostatočná. Tieto banky zohrávajú kľúčovú úlohu pri poskytovaní úverov malým a stredným podnikom a preto sú pre ďalší rozvoj krajiny dôležité.

⁵¹ Ekonomická charakteristika zemí [online]. cit. 2.5.2007, dostupné na WWW: www.businessinfo.cz

⁵² Economic Survey of Japan 2005, OECD [online]. cit 7.5.2007, dostupné na WWW: http://www.oecd.org/document/61/0,2340,en_2649_201185_34274621_1_1_1_1,00.html

Ďalšou otázkou bankového sektoru je jeho slabá profitabilita. Vo svetovom meradle niesú japonské banky veľmi produktívne a vykazujú pomerne malé zisky. Jasne to dokazuje fakt, že najväčšie banky Japonska sa na celkových aktívach svetovej tisícky podieľajú 13,2%, avšak ich podiel na celkovom zisku tvorí len 6%.⁵³ Preto si myslím, že reformy síce prispeli k zlepšeniu situácie v Japonsku, ale ich efektívnosť a dôslednosť oproti deklarovaným cieľom zaostáva. Vo svete sú hodnotené pomerne pozitívne. Podľa viacerých medzinárodných organizácií je však potrebné zvýšiť rýchlosť a dôslednosť ich implementácie do reálneho života.⁵⁴

Politika BoJ je často kritizovaná nielen zo strany medzinárodných organizácií, ale najmä vlády. Napriek odporúčaniam, že ukončenie uvoľnenej monetárnej politiky je vhodné až po dosiahnutí inflácie okolo 1% v priebehu viacerých po sebe idúcich mesiacov, sa BoJ rozhodla zdvihnúť úrokovú mieru a sprísniť monetárnu politiku. Tento krok vysvetľuje tým, že napriek momentálnemu poklesu inflácie na nulu, stále existuje dlhodobý rastúci trend tohto ukazovateľa.⁵⁵

Celkovo je však veľmi náročné hodnotiť efektívnosť reforiem. Od ich zavedenia prešlo zatiaľ veľmi málo času a tak vzhľadom na ich dlhodobú koncepciu, môžeme ich úspešnosť posudzovať len z krátkodobého pohľadu a len podľa schopnosti dosahovania jednotlivých dielčích cieľov.

⁵³ Banky vo svete, Vladimír Vaňo, e-Trend [online]. cit 6.5.2007, dostupné na WWW: www.etrend.sk

⁵⁴ IMF Concludes 2004 Article IV Consultation with Japan, IMF [online].cit 7.5.2007, dostupné na WWW: www.imf.org/external/np/sec/pn/2004/pn0488.htm

⁵⁵ Japan inflation falls to zero in January, Financial times [online]. cit 7.5.2007, 2.3.2007, dostupné na WWW: <http://www.ft.com/cms/s/13d780ec-c866-11db-9a5e-000b5df10621.html>

5 Záver

Japonsko je krajina s veľmi špecifickým a odlišným vývojom a kultúrou ako ostatné vyspelé štáty sveta. Jej ekonomika je samozrejme takisto silno poznačená kultúrnymi rysmi národa a tak je veľmi dôležité poznať históriu a zvyklosti, aby sme dokázali pochopiť jednotlivé fenomény a reakcie japonského hospodárstva.

Japonsko bolo vďaka svojej ostrovnej polohe dlhé obdobie izolované od sveta. Prvé kráľovstvo tu vzniklo už okolo roku 600 n.l., ale prvé kontakty so svetom sa začali utvárať až v 19. storočí. Izolačný trend si ekonomika zachovala aj do súčasnosti, hoci najmä v posledných desaťročiach sa krajina viac otvára ostatnému svetu.

Vďaka dlhej absolútnej izolácii zaostávalo Japonsko za ostatnými vyspelými krajinami. Až na konci 60. rokov 19. storočia, nástupom cisára Meiji, začala postupná industrializácia, ktorá so sebou priniesla mnohé pozitívne zmeny nielen v oblasti ekonomickej, ale aj napríklad vzdelania a infraštruktúry. Avšak úzky vnútorný trh a zásadný nedostatok surovín v spojení so silnou centralizáciou znamenal pre krajinu veľké problémy. Pre nasledujúce obdobie je preto charakteristickou črtou agresívna expanzívna politika, ktorá viac menej pretrvala až do konca druhej svetovej vojny.

Po konci druhej svetovej vojny sa ocitlo hospodárstvo Japonska vo veľmi nepriaznivej situácii. Zastavením ťažkého zbrojárskeho priemyslu poklesla priemyselná výroba o viac ako štvrtinu, HDP sa dostal na úroveň pred vojnou, zvýšila sa nezamestnanosť a infácia. Japonsko bolo de facto pod nadvládou USA a zásadou obnovy sa stali tzv. „štyri D“ (demonopolizácia, dekartelizácia, demokratizácia, demilitarizácia). Zmeny sa udiali aj na politickej scéne – v roku 1946 sa Japonsko stalo konštitučnou monarchiou.

Od 50. rokoch nastáva fenomén často nazývaný aj japonský ekonomický zázrak. Základnými črtami hospodárskej politiky tohto obdobia je orientácia na export, silné štátne zásahy do ekonomiky a úzke prepojenie ekonomických a politických subjektov. Je to obdobie silného ekonomického rastu a „dobiehania“, kedy Japonsko doháňa najvyspelejšie krajiny sveta vo všetkých smeroch.

90. roky 20. storočia prinášajú so sebou prudký zvrät v do tej doby pomerne stabilnom raste japonského hospodárstva. V roku 1991 praskla realitná bublina, ktorá kulminovala od polovice 80. rokov. Významnú úlohu v tejto otázke zohral prechod z exportne determinovanej politiky na politiku s dôrazom na domáci dopyt a spotrebu. Hospodárska politika podnikala kroky na stimuláciu tohto cieľa, čo spolu s neefektívnym daňovým systémom a liberálnou monetárnou politikou (jednoduchý prístup k lacným úverom) prispelo k vytvoreniu a rastu realitnej bubliny. Finančný sektor sa práve vďaka množstvu poskytnutých rizikových úverov stáva nestabilným. Od roku 1989 pristúpila centrálna banka k tvrdej reštriktívnej politike, tým síce zastavila prehrievanie ekonomiky, ale na druhej strane tak zdražili úvery a mnohí dlžníci sa dostali do platobnej neschopnosti. Špecifické črty recesie sú stále pomerne nízka nezamestnanosť vďaka tradičnému prístupu Japoncov k zamestnaniu, nízka inflácia a absolútny pokles HDP len medzikvartálne. Krátke oživenie v priebehu nasledujúcich dvoch rokov bolo charakteristické pomerne silnou expanzívnou politikou.

Ďalším kritickým obdobím sa stalo okolie roku 1998, keď sa ekonomika prepadla do ďalšej, ešte hlbšej recesie. Táto recesia súvisela so stále nevyriešeným problémom prasknutia realitnej bubliny, príliš skorým zabrzdzením fiškálnej a monetárnej expanzie a nestabilitou finančného sektora, ktorý sa vyznačoval veľkým podielom nedobytných pohľadávok v bilanciách komerčných bánk. Určitý podiel na nej mala aj finančná kríza v regióne. Na konci 90. rokov sa takisto ako v polovici dekády dostavilo krátke oživenie, avšak už v roku 2001 zaznamenal rast HDP opätovný pokles.

V tomto roku sa stal premiérom J. Koizumi, ktorý so sebou priniesol obdobie reforiem. Medzi inými prebehla reštrukturalizácia firiem, niekoľko daňových reforiem, štrukturálne reformy a reformy sociálneho a zdravotného zabezpečenia. Vláda skoordinovala svoj postup s postupom centrálnej banky a spolu sa snažia o oživenie ekonomiky a obnovenie dlhodobodržateľného ekonomického rastu. Jedným zo základných krokov bolo ozdravenie finančného sektora, zastavenie deflácie a podpora domácej spotreby.

Ako sa zdá, Japonsko sa v posledných rokoch konečne vymanilo z letargie 90. rokov a nastúpilo na cestu ekonomického rastu. Otázkou zostáva do akej miery je za tento úspech zodpovedná hospodárska politika. Reformy síce určite prispeli k ekonomickému rastu, avšak ich implementácia je značne neefektívna a pomalá, čím sa ich úspešnosť znižuje.

Celkový úspech či neúspech hospodárskej politiky Japonska v posledných rokoch ukáže až čas, lebo mnohé reformy a urobené kroky boli nastavené na dlhodobý časový horizont.

6 Zdroje

Knižné zdroje

- 1) Doc. Ing. Eva Cihelková, CSc., Ing. Radka Krausová, Tomáš Brada: Aktuální otázky světové ekonomiky, Ekonomické a politické změny v Japonsku v 90. letech, Praha 1999
- 2) Eva Cihelková, Alois Holub, Jaroslav Jakš: USA – Japonsko – SRN, VŠE v Praze 1994
- 3) Japan's New Economy, Continuity and Change in the Twenty-First Century; edited by Magnus Blomstrom, Byron Gangnes, Sumner La Croix, Oxford University Press 2001
- 4) Regulatory Reform in Japan, OECD 1999
- 5) Helena Horská: Jak vyřešit problém deflace? Příklad Japonska, VŠE v Praze 2002
- 6) Japan's Economic Recovery, edited by Robert M. Stern, Edward Elgar Publishing 2003
- 7) Juro Teranishi: Evolution of the economic system in Japan. Edward Elger Publishing 2005
- 8) Japonská reforma poštovéj sporitel'ne nedostala zelenú, časopis TREND, 11.8.2005

Internetové zdroje

- 1) IMF Concludes 2004 Article IV Consultation with Japan, IMF [online]. cit 7.5.2007, dostupné na WWW:
www.imf.org/external/np/sec/pn/2004/pn0488.htm
- 2) Ekonomická charekteristika zemí [online]. cit. 2.5.2007, dostupné na WWW:
www.businessinfo.cz
- 3) Economic Survey of Japan 2005, OECD [online]. cit 7.5.2007, dostupné na WWW:
http://www.oecd.org/document/61/0,2340,en_2649_201185_34274621_1_1_1_1,00.html
- 4) Outlook for Economic Activities and Prices, BoJ [online]. cit. 30.4.2007, dostupné na WWW:
<http://www.boj.or.jp/en/type/release/teiki/tenbo/gor0610.htm>
- 5) EIU Country Data, Alacra Store – Japan Economic Profile [online]. cit. 30.4.2007, dostupné na WWW:
http://store.eiu.com/country/JP.html?ref=quick_search
- 6) How should the recent increase in Japan's monetary base be understood?, BoJ [online]. cit. 30.4.2007 dostupné na WWW:
<http://www.boj.or.jp/en/type/ronbun/ron/research/data/ron0209a.pdf>

- 7) FY2005 Tax reform (Main points), Ministry of finance [online], dostupné na WWW:
<http://www.mof.go.jp/english/tax/tax2005/tax2005a.htm>
- 8) Basic Policies for Economic and Fiscal Policy Management and Structural Reform 2002 [online], dostupné na WWW:
http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2002/0621kouzoukaikaku_e.html
- 9) Structural Reform: Basic policies for Macroeconomic Management [online], dostupné na WWW:
http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2001/structural/0626keizaizaisei_e.html
- 10) Emergency Countermeasures to Deflation [online], dostupné na WWW:
http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2002/0227dehure_e.html
- 11) Japanese Economy and Structural Reforms, Ministry of foreign affairs [online], dostupné na WWW:
<http://www.mofa.go.jp/policy/economy/japan/gdp2002.html>
- 12) Emergency countermeasures to deflation - ECD, dostupné na WWW:
http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2002/0227dehure_e.html
- 13) Basic Policies for Macroeconomic Management, dostupné na WWW:
http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2001/structural/0626keizaizaisei_e.html
- 14) Fiscal 2002 Economic Outlook and Basic Stance for Macroeconomic&FiscalManagement [online], dostupné na WWW:
http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2002/0125mitoosi_e.html
- 15) <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/japan/gdp2002.html>
- 16) Ground laid for sunshine economy, CNN [online], dostupné na WWW:
<http://edition.cnn.com/2006/WORLD/asiapcf/08/29/japan.koizumi.economy/index.html>
- 17) Japan monetary policy paralyses structural: Greenspan, Japan policy&politics, July 22, 2002 [online]. cit.25.4.2007 dostupné na WWW:
www.findarticles.com
- 18) Shift in Japan's monetary policy, Gordon Platt, Global Finance, April 2006 [online]. cit.25.4.2007 dostupné na WWW:
www.findarticles.com
- 19) The sun also rises; is a revival on the horizon for Japan's economy, Joshua Kurlantzick [online], cit. 20.4.2007, dostupné na WWW:
www.findarticles.com
- 20) Banky vo svete, Vladimír Vaňo, e-Trend [online]. cit 6.5.2007, dostupné na WWW:
www.etrend.sk
- 21) Japan inflation falls to zero in January, Financial times [online]. cit 7.5.2007, 2.3.2007, dostupné na WWW:

- <http://www.ft.com/cms/s/13d780ec-c866-11db-9a5e-000b5df10621.html>
- 22) Japan approves postal privatization, Anthony Faiola, Washington Post Foreign Service [online], dostupné na WWW:
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/10/14/AR2005101402163.html>
- 23) The Economy since 1995, web-Japan, [online]. cit. 03.04.2007, dostupné na WWW:
<http://web-japan.org/factsheet/pdf/ECONOMY.pdf>
- 24) Economy, Japan fact sheet, [online]. cit. 01.04.2007, dostupné na WWW:
<http://web-japan.org/factsheet/pdf/ECONOMY.pdf>
- 25) Světová ekonomika, [online]. cit. 21.03.2007, dostupné na WWW:
http://www.fseujep.iglu.cz/5-semester/Svetova_ekonomika/SVETOVA_EKONOMIKA.doc
- 26) Japonská cesta 1945-1970, [online]. cit. 21.03.2007, dostupné na WWW:
http://studena.valka.cz/japonska_cesta1.htm
- 27) Economy of Japan, Wikipedia [online], cit. 20.4.2007, dostupné na WWW:
<http://en.wikipedia.org/>
- 28) Dodge line, Wikipedia, [online]. cit. 21.03.2007, dostupné na WWW:
http://en.wikipedia.org/wiki/Dodge_Line
- 29) Anti-Comintern Pact, Encyclopaedia Britannica, [online]. cit. 19.03.2007, dostupné na WWW: <http://www.britannica.com/eb/article-9007801/Anti-Comintern-Pact>
- 30) Rusko-japonská vojna, encyklopédia denníku SME, [online]. cit. 18.03.2007, dostupné na WWW:
<http://encyk.sme.sk/clanok.asp?cl=1256831>
- 31) Stručná história Japonska, Matej Schwarz, nissubashi.org [online]. cit. 17.03.2007, dostupné na WWW:
http://www.nissubashi.org/640x480/slo/history/files/brief_history.html
- 32) The zaibatsu of Japan, Mitsui, San Jose State University [online]. cit. 18.03.2007, dostupné na WWW: <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/zaibatsu.htm>
- 33) Japanese history: Edo period, japan-guide [online]. cit. 16.03.2007, dostupné na WWW:
<http://www.japan-guide.com/e/e2128.html>
- 34) Empire of Japan Treaty, [online]. cit. 16.03.2007, dostupné na WWW:
<http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob25.html>
- 35) Obyvateľstvo, osídlenie, Animecrew [online]. cit. 16.03.2007, dostupné na WWW:
<http://www.animecrew.org/japan2.php?id=54>

7 Přílohy

tab. č. 1 – Kvartální rast HDP v letech 1991 - 1992

1991				1992			
I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
6,7	4,0	1,7	2,1	4,1	-0,9	-2,2	-0,3

Zdroj: World Economic Survey 1993, (citované z Cihelková, Krausová, Brada: Ekonomické a politické změny v Japonsku v 90. letech. Praha 1999, str. 7)

tab. č. 2 – reálný rast HDP v prvej polovici 90. rokov

	1986	1987	1988	1990	1991	1992	1993	1994
Reálny rast HDP(%)	2,9	4,2	6,2	5,2	3,4	1,0	0,2	1,1

Zdroj: David Flath: The Japanese Economy, Oxford University Press 2005, str. 132

tab. č. 3 – Vývoj HDP v Japonsku v posledných piatich rokoch

Rok	Nominální HDP (bil. JPY)	Reálný HDP (bil. JPY)	Reálný růst HDP	Nominální HDP na obyvatele (mil. JPY)
2001	492,34	500,39	-0,8%	3,97
2002	488,72	506,06	1,1%	3,90
2003	493,55	517,44	2,3%	3,91
2004	496,20	526,38	1,7%	4,04
2005	498,87	503,90	2,7%	4,05

Zdroj: Měsíční a roční statistické přehledy: Úřad vlády, Ministerstvo financí, Bank of Japan Ekonomický a sociální výzkumný inst. Úřadu vlády (<http://www.esri.cao.go.jp/index-e.html>)

tab. č. 4 – Predpoveď vývoja počas najbližších troch rokov

Kľúčové indikátory	2006	2007	2008
Reálny rast HDP	2,21	2,26	2,20
CPI (%)	0,24	0,00	0,40
Rozpočtový deficit (% HDP)	-4,59	-4,50	-4,20
Prebytok Bežného účtu (% HDP)	3,91	3,90	4,4

Zdroj: [Country Forecast Japan May 2006](#), Alacra Store Japan Economic Profile

tab. č. 5 – Štátny rozpočet

Rozpočtový rok	Výdaje (bil JPY)	Príjmy (bil JPY)	Deficit (bil JPY)
2000	84,99	52,38	32,61
2001	82,65	54,33	28,32
2002	81,23	51,23	30
2003	81,79	45,34	36,45
2004	82,11	45,52	36,59
2005	79,68	49,71	29,97

Zdroj: Statistics Bureau, Ministertvo financií

tab. č. 6 – Obchodná bilancia

Rok	Export (bil JPY)	Import (bil JPY)	Bilancia
2000	49,5	37,2	12,4
2001	46,6	38,2	8,4
2002	49,5	37,9	11,6
2003	51,9	40	11,9
2004	58,3	44,4	13,9
2005	34,7	28,3	6,č

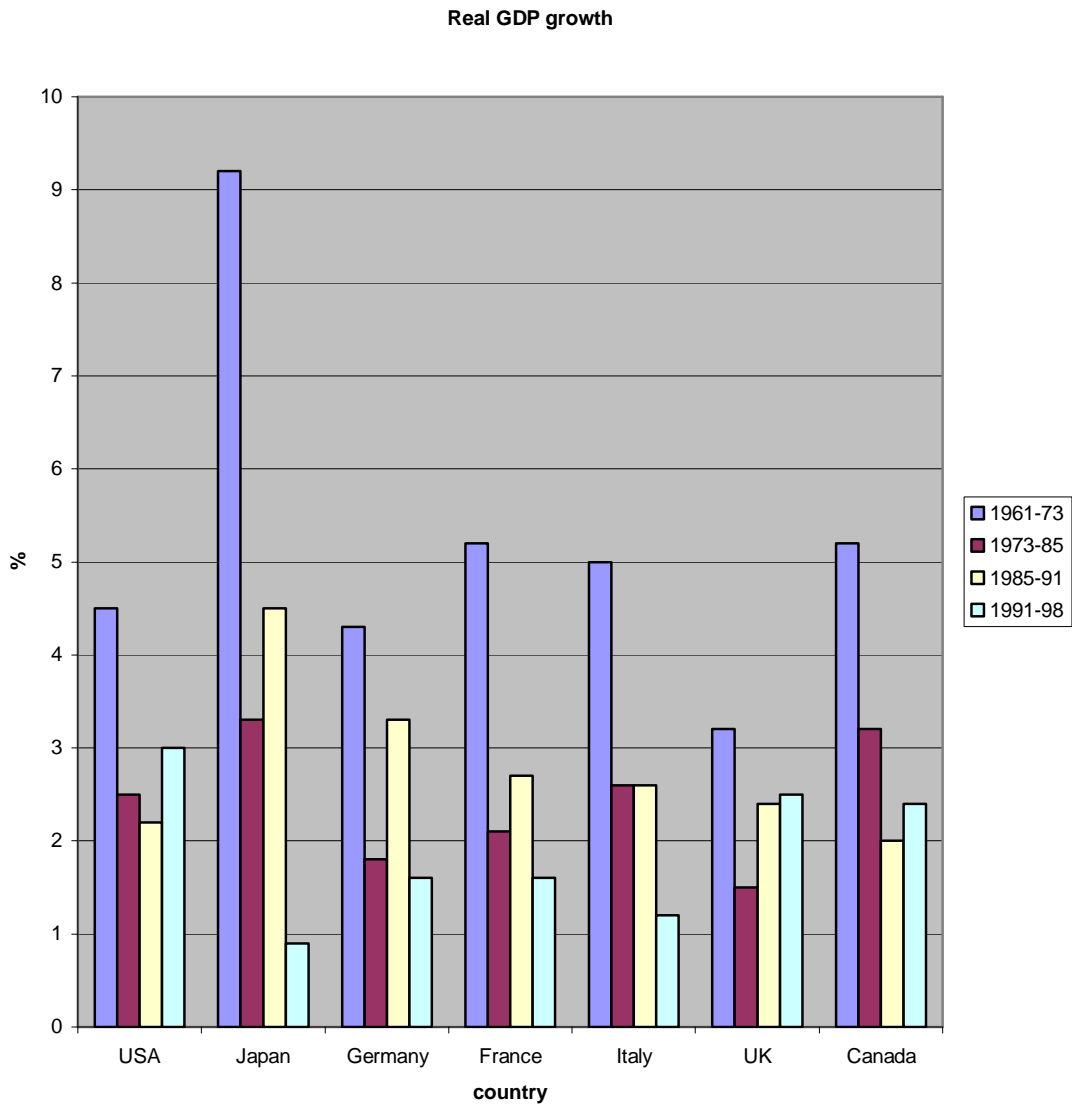
Zdroj: štatistiky ministerstva financií, Monthly Statistics of Japan, www.businessinfo.cz

tab. č. 7 - Nezamestnanosť

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
%	4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,5	4,1

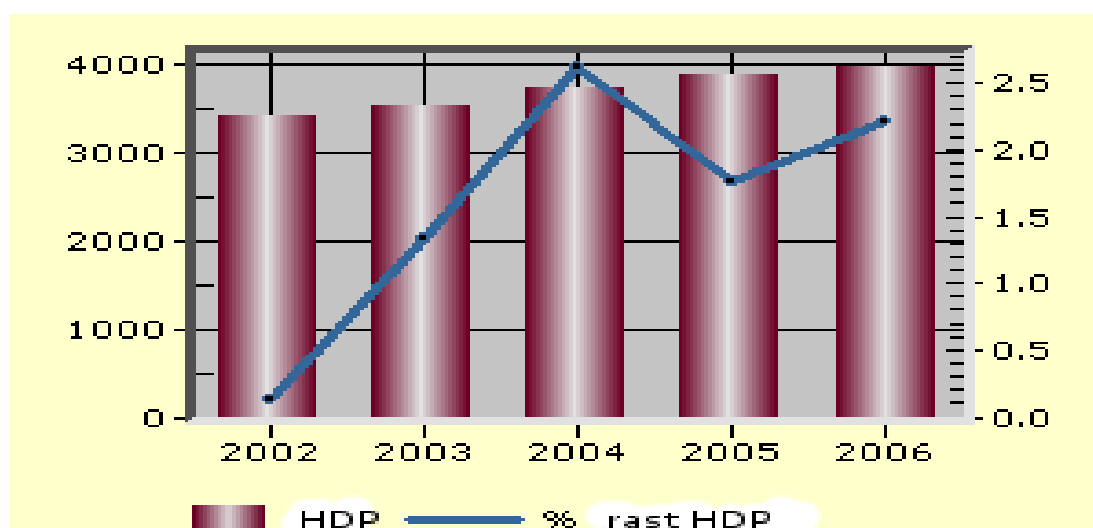
Zdroj: SE – Nové jevy a perspektivy, Cihelková Eva, World Economic Outlook, MMF, CIA – The World Factbook

Graf č. 1 - Porovnanie rastu reálneho HDP v rozvinutých krajinách

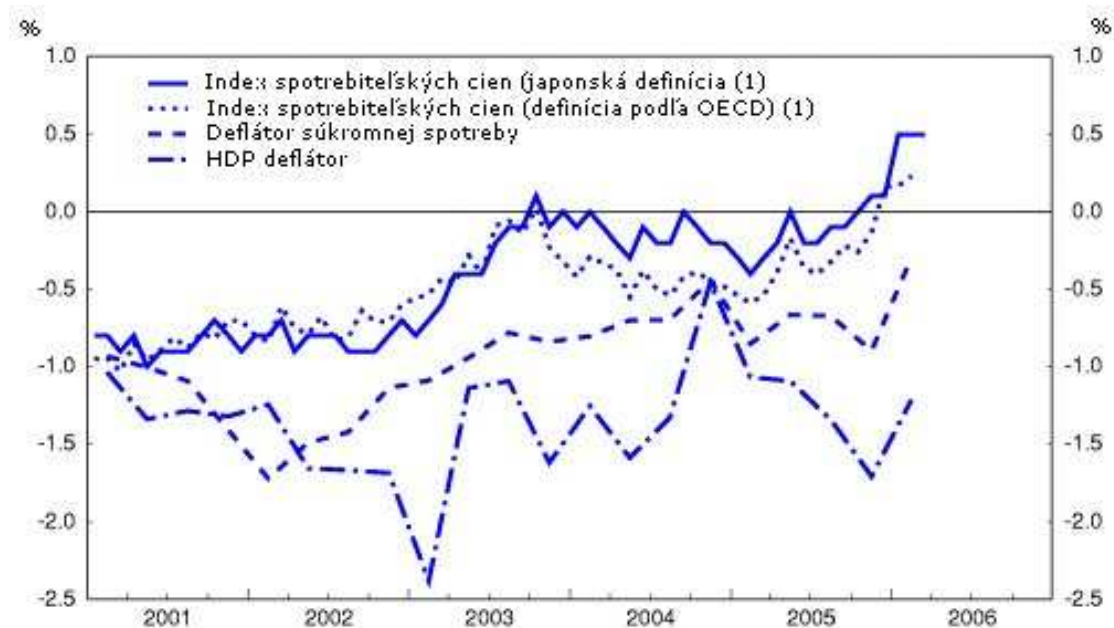
Zdroj: OECD

Graf č. 2 – rast HDP od roku 2002 do 2006

Zdroj: EIU Country Data, Alacra Store – Japan Economic Profile, dostupné na WWW: http://store.eiu.com/country/JP.html?ref=quick_search

Graf č. 3 – Vývoj deflácie od roku 2001 do 2006

(1) japonská definícia vylučuje z výpočtu CPI len čerstvé potraviny, OECD nezapočítava potravinárske a energetické výrobky

Zdroj: OECD Economic Outlook 79 database, Ministry of Internal Affairs and Communications and Cabinet Office